

De laatste jaarweek

Raymond R. Hausoul

De laatste jaarweek

Raymond R. Hausoul, 1979–

Copyright © januari 2010

Ref.

Raymond R. Hausoul, *De laatste jaarweek*. <http://bijbelstudie.co.cc>, 2010.

39-20365-120622-13:31

Reacties zijn welkom via: <http://bijbelstudie.co.cc>

© All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form without permission in writing from the autor. The only exception are brief quotations with a reference mark (see ref. above).

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	4	7.2 Obstakels voor de herbouw.....	19
2 De laatste jaarweek.....	5	7.3 Voorbereidingen voor de herbouw.....	20
2.1 De laatste jaarweek bij Daniël.....	5	8 De volken in beweging.....	21
2.2 De laatste jaarweek in het jodendom.....	8	8.1 De tijden van de heidenen.....	21
3 De grote verdrukking.....	9	8.2 Het uitspruiten van de bomen.....	21
3.1 Algemene verdrukkingen gedurende alle tijd.....	9	8.3 De oprukkende volken.....	21
3.2 De grote verdrukking in de laatste jaarweek.....	9	9 De strijd van de volken.....	22
3.3 De uniekheid van de verdrukking.....	9	9.1 De koning van het noorden.....	22
3.4 Benamingen voor de grote verdrukking.....	10	9.2 Assur, Gog en Magog.....	22
4 De tijd voor de laatste jaarweek.....	11	9.3 Het beest dat is, was en zijn zal.....	26
4.1 De tijd van verkoeling.....	11	9.4 De hoer Babylon en het nieuwe Jeruzalem.....	27
4.2 Kosmische tekenen en rampen.....	11	10 Israël, de antichrist en de volken.....	28
5 Het volk Israël in de laatste jaarweek.....	13	10.1 Acceptatie van de valse koning en zijn verbond.....	28
5.1 Verbindingen met de ballingschap.....	13	10.2 Het verbond met het Romeinse rijk.....	28
5.2 Verwerping en verzoening.....	13	10.3 De verbreking van het ware verbond.....	29
6 Het volk Israël in het land.....	15	10.4 De zoon van het verderf in de tempel.....	31
6.1 De terugkeer van het ongelovige Israël.....	15	11 De verdrukkingen van Israël.....	33
6.2 Het overblijfsel in de schuilplaats.....	16	11.1 De verzegeling van de 144.000.....	33
6.3 Het overblijfsel in Jeruzalem.....	17	11.2 De aanval van Assur op Jeruzalem.....	34
7 De herbouw van de tempel.....	19	11.3 De volharding tot op het einde.....	34
7.1 Belang van de herbouw.....	19	12 De strijd van Jahweh tegen de volken.....	36
		12.1 De strijd tegen het vierde beest uit de zee.....	36
		12.2 De strijd tegen de noordelijke machten.....	37

1 | Inleiding

In het werk *Seder Olam Rabba* vinden we de joodse chronologie van rabbi Jose. Dit werk bevat onder andere de oudste rabbijnse uitlegging over de zeventig jaarweken van Daniël. In het achtentwintigste hoofdstuk van dit werk worden de eerste zeven weken in Dn9 toegepast op de ballingschap en de terugkeer naar het beloofde land. De volgende 62 weken vinden plaats in het beloofde land en de laatste jaarweek gaat over een tijd die zich afspeelt in het land en buiten het land. Graag willen we nader bij deze laatste jaarweek stilstaan en nadenken wat het Oude en Nieuwe Testament ons hierover heeft te zeggen.

2 | De laatste jaarweek

2.1 De laatste jaarweek bij Daniël

Het begrip ‘jaarweek’ wordt ontleend aan Dn9:24-27 waar sprake is van zeventig jaarweken:

‘Voor uw volk en voor uw heilige stad is een duur van zeventig zeventallen vastgesteld om aan de misdaad en de zonde een eind te maken, om de ongerechtigheid uit te boeten, om eeuwige gerechtigheid te brengen, de openbaringen van de profeten te benadrukken en het heilige der heiligen te zalven. Weet en begrijp: vanaf het ogenblik waarop het woord gesproken werd om Jeruzalem te herstellen en herbouwen tot aan een gezalfde vorst zijn zeven zeventallen. En tweeënzestig zeventallen zullen pleinen en grachten hersteld en herbouwd blijven en het zal een tijd van verdrukking zijn. Na de tweeënzestig zeventallen zal een gezalfde worden vermoord, zonder dat iemand het voor hem opneemt. Het volk van een toekomstige vorst zal verderf brengen over de stad en het heiligdom, maar zijn einde zal in een vloed zijn. Tot aan het einde van de strijd zullen er verwoestingen zijn, zoals is vastgesteld. Hij zal het verbond zwaar maken voor velen, één zeven lang. In de helft van die zeven zal hij slacht- en spijsoffers laten ophouden en op de vleugel van gruwelen zal een verwoester zijn, totdat de vernietiging, zoals is vastgesteld, uitgestort zal worden over het woeste.’

Daniël bestudeerde de profetieën van Jeremia en merkte dat de daarin aangekondigde tijd van zeventig jaren vervuld was en er nog geen herstel van Jeruzalem zichtbaar was (Dn9:2-3). God gaf zijn dienstknecht vandaar inzicht in zijn plan met het volk Israël. Voor het volk en de heilige stad was een tijd van ‘zeventig zeventallen’ of ‘zeventig jaarweken’ vastgesteld.

De uitdrukking ‘zeventallen’ (Hebr. *sjábu ‘ím*) klinkt vreemd in onze oren. Het woord wordt alleen gebruikt in het boek Daniël (Dn9:24-25; Dn10:2-3). In Dn10:2-3 heeft het de betekenis ‘week’: ‘In die dagen was ik, Daniël, drie volle weken [Hebr. *sjábu ‘ím*] in de rouw. Smakelijk voedsel at ik niet, vlees en wijn kwamen niet in mijn mond, en ik wreef mij niet in met olie tot er drie weken [Hebr. *sjábu ‘ím*] verstreken waren’ (Dn10:2-3). Het moeilijke ligt erin dat de vertaling ‘week’ ongebruikelijk is voor het mannelijke *sjábu ‘ím*. Het Hebreeuws heeft daar het vrouwelijk *sjábu ‘ot* voor.¹ Ook lijkt de vertaling ‘week’ niet in Dn9:24 te passen. De stad zou dan in zeven weken zijn opgebouwd. Dat lijkt onmogelijk. Vandaar hebben uitleggers ervoor gekozen om bij de zeventallen van Dn9:24-27 niet te denken aan zeven dagen, maar aan zeven jaren (vgl. Lv25:8; vgl. Dn9:27 verder met Dn7:25 en 12:7).² Dat was de uitleg die door zowat alle joodse uitleggers gehandhaafd werd.³ Eén zevental is zo gelijk aan zeven jaar. De profeet ervaart zo wat er met het volk gebeurt gedurende zeven maal zeventig jaar.

Bij de zeventig zeventallen hebben rabbi Meir Leibush (acr. Malbim, 1809-1879n.Chr.) en rabbi Yitzchak Abarbanel (1492-1508n.Chr.) een verband gezien met de zeventig jaar van Jr25:11-12.⁴ Beide rabbijnen gaan er vanuit dat Gabriël aan Daniël duidelijk maakt dat de zeventig jaar van Jeremia eigenlijk zeventig zeventallen zijn. Die gedachte is onjuist. Het gebeurde immers na zeventig jaar dat Babylon veroverd werd en het volk terugkeerde naar Jeruzalem (Jr25:11-12).

Aan het eind van dit vers is er sprake van het zalven van het hoogheilige. Dat kan verwijzen naar: (1) de inwijding van de tweede tempel; of (2) de inwijding van de tempel in het duizendjarig vreedrijk (Ez40-45)⁵. De joodse traditie volgt doorgaans de eerste optie en stelt dat de 490 jaar waarover Daniël spreekt, overeenkomen met de 70 jaar na de verwoesting van de eerste tempel en

1 H.J. Koorevaar, ‘Daniël,’ *Wijsheds canon 2* (Leuven:ETF, 2005 (ongepubliceerd)), 87.

2 *Seder Olam* 28.

3 H. Goldwurm, *Daniel* (ATS; New York:Mesorah, 2006), 259.

4 Rabbi Yitzchak Abarbanel, *Mayenei HaYeshuah* en Rabbi Meir Leibush Malbim, *Yefe’ach LaKetv*, bij Dn9:25.

5 H. Goldwurm, *Daniel* (ATS; New York:Mesorah, 2006), 261.

de 420 jaar waarin de tweede tempel stond (70 + 420 = 490 jaar).⁶ Toch moet deze optie worden verworpen, omdat (1) de tweede tempel nooit werd gezalfd, want de Babylonische Talmoed vermeldt dat de zalfolie van Mozes (Ex30:22-33; 40:9) niet meer aanwezig was in de tweede tempel;⁷ (2) Dn is vs25 spreekt over het bevel van heropbouw en niet over het bevel van afbraak.

De zeventig jaarweken worden vervolgens verdeeld in drie perioden: zeven, tweeënzestig en één zevental jaarweken. Het begin van deze zeventig jaarweken is het moment waarop het woord wordt gesproken om Jeruzalem te herstellen. Sommige vertalingen hebben: ‘om terug te keren en Jeruzalem te herbouwen’ (SV, WV, GNB). Een moeilijkheid hierbij vormt het verdere verloop van het vers waar aan het eind opnieuw deze uitdrukking (Hebr. *sjûv*) gebruikt wordt (‘hersteld en herbouwd blijven’). SV, GNB en WV kiezen zelfs ervoor om het woord weg te laten. Dat is inconsequent. We vertalen vandaar in overeenkomst met NBV en NBG het werkwoord beide keren met ‘herstellen’. Dat heeft wel tot gevolg dat het Hebreeuwse woord ‘terugkeren’ wegvalt.

Het woord dat gesproken werd om Jeruzalem te herbouwen gebeurde in de Perzische tijd. In Js44:28 vinden we de uitspraak dat Jahweh Kores, zijn knecht, verwekt die Jeruzalem zal bouwen en in Nehemia lezen we over koning Artachsasta (Artaxerxes Longimanus; 465-424v.Chr.) die daadwerkelijk in zijn twintigste regeringsjaar het bevel gaf om de stad te herbouwen (445/444v.Chr.; Ea7:12vv. Ne2:1,7-8).

Als de gedachte klopt dat een zevental gelijk is aan zeven jaar (zie vs25), kunnen we concluderen dat de stad in $7 \times 7j. = 49$ jaar herbouwd zal worden en $62 \times 7j. = 434$ jaar zo zal blijven. In het verleden heeft men meermaals geprobeerd om de exacte tijden uit te rekenen aan de hand van de gegevens die we in deze verzen vinden. We kunnen enkele van die pogingen als volgt weergeven:

Naam	1 zevental =	0 zeventallen	7 zeventallen	69 zeventallen	70 zeventallen
Pentecost ⁸	7 jaar / 360d.	445v.Chr.	397v.Chr. – Josia	33n.Chr. – Christus	Eindtijd
Dirkzwager ⁹	7 jaar / 365d.	587v.Chr.	538 (Kores) tot 409 (Ne) ¹⁰	25n.Chr. – De Doper	Eindtijd
Koch ¹¹	7 jaar / 365d.	587v.Chr.	537v.Chr. – Kores ¹²	171v.Chr.– Onias III	165v.Chr.

Bij deze pogingen zijn enkele opmerkingen te geven: Koch gebruikt voor zijn berekening twee verschillende vertrekpunten: 587v.Chr. + (7x7) en 605v.Chr. + (62x7); Dirkzwager laat eveneens een pauze tussen de eerste zeventallen en de volgende zeventallen. Beide methoden zijn vreemd als men beseft dat de profetie spreekt over een totaal van zeventig weken. Door de verschillende vertrekpunten klopt dat totaal niet meer. Hetzelfde geldt uiteraard ook bij Pentecost voor de breuk tussen de negenenzestigste en zeventigste jaarweek. Daarbij kan echter gepleit worden voor een korte pauze van Gods plan met Israël (Rm9-11), bij de andere breuken geeft de Bijbel verder geen verklaring.

Bij de gedachte dat het Bijbelse jaar 360 dagen heeft (vgl. Op11:2-3: 1260 dagen / 42 maanden = 30 dagen per maand = 360 dagen per jaar), wordt de Joodse kalender naast onze gregoriaanse kalender geplaatst.¹³ Daardoor ontwerpt Pentecost het volgende overzicht:¹⁴

6 Babylonische Talmoed, traktaat *Joma* 9a; *Abodah Zarah* 9a-b; *Arakhin* 12b.

7 Babylonische Talmoed, traktaat *Joma* 21b en 52b.

8 J.D. Pentecost, *Daniel* (ATEA 3; Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 433.

9 A. Dirkzwager, ‘Enkele verbanden in de Bijbel: Voorstudie bij de profetie over de jaarweken in Dan 9,’ *Profetisch Perspectief* 27 (sept. 2000): 32; ‘Was het een Perzische koning? De profetie over de jaarweken in Dan 9 - deel 1,’ *Profetisch Perspectief* 27 (sept. 2000): 34.

10 Dirkzwager laat de 62 zeventallen pas beginnen na de bouw van de muur in 409v.Chr.

11 K. Koch, *Das Buch Daniel. Erträge der Forschung 144* (Darmstadt:Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980), 151-152.

12 Koch gebruikt voor zijn berekening twee verschillende vertrekpunten: 587v.Chr. - (7x7) en 605v.Chr. - (62x7).

13 J. McDowell, *Prophecy, Fact or Fiction? Historical Evidence for the Authenticity of the Book of Daniel* (San Bernardino:Here’s Life, 1981), 17-18. Contra: K. Koch, *Das Buch Daniel. Erträge der Forschung 144* (Darmstadt:Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980), 151-152, die ervan uitgaat dat Dn in de tweede eeuw voor Christus werd geschreven (zie inleiding §Fout: Bron van verwijzing niet gevonden).

14 J.D. Pentecost, *Daniel* (ATEA 3; Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 433.

Joodse kalender	Gregoriaanse kalender
De Messias wordt vermoord na 7 + 62 zeventallen (7 x 7) + (62 x 7) = 483 jaar. 483 jaar bevat 483 x 360 = 173.880 dagen	De Messias werd vermoord in het jaar 33n.Chr. 444v.Chr. – 33n.Chr. + compensatie jaar 0 = 476 jaar. 476 jaar bevat 476 x 365,2421875 dagen = 173.855 dagen. Bevel ging uit op 5 maart, Christus ging Jeruzalem in op 30 maart = 25 dagen. Totaal: 173.855 + 25 = 173.880 dagen

Daniëls profetie gaat verder. Het zal een moeilijke tijd zijn. Als we globaal denken aan de periode tussen 445v.Chr. en 40n.Chr. is het een tijd waarin Israël meermaals verdrukt wordt door Syrische en Romeinse overheersers. Het is een tijd waarin de ware gelovigen vechten tegen de Griekse invloeden en waar ze proberen de ware Godsleer oprecht te houden.

In Dn9:25-27 vinden we minstens drie keer een koning of vorst. We kunnen dit als volgt overzichtelijk weergeven:

Vorst/koning	Tijdstip	Omschrijving
‘een gezalfde vorst’ (vs25)	aan het einde van de zeven zeventallen	
‘een gezalfde gedood’ (vs26a)	aan het einde van de tweeënzestig zeventallen	niemand staat hem bij
‘een vorst die komt’ (vs26b)	na de tweeënzestig zeventallen	verwoest de stad

Uitleggers hebben bij de eerste gezalfde gedacht aan: (1) koning Cyrus ‘Gods gezalfde’ (vgl. Js45:1,13);¹⁵ (2) Jozua de hogepriester (Ea3:2; Hg1:1);¹⁶ en (3) Zerubbabel.

WV laat vs25 doorlopen vanuit vs26: ‘Maar in de moeilijke tijd na die tweeënzestig weken zal...’ De gezalfde wordt vermoord zonder dat iemand het voor hem opneemt (lett. ‘en niet tot hem.’). Andere vertalen: ‘maar het zal niet voor Hemzelf zijn’ (SV), ‘terwijl er niets tegen hem is’ (NBG; vgl. LXX), ‘zonder dat iemand hem opvolgt’ (WV; vgl. GNB). Wanneer de gezalfde precies zal worden vermoord wordt niet in de tekst aangegeven.¹⁷ Het enige dat we weten is dat het na de tweeënzestig zeventallen zal gebeuren.

Bij de gezalfde die vermoord wordt hebben zowel joodse als christelijke uitleggers aan de Messias gedacht.¹⁸ Het is opvallend dat op het moment dat Christus de stad Jeruzalem binnentrekt er een grote menigte is samengekomen om Hem te zien. De stad is op dat moment zo vol dat Zacheüs in een boom klimt om de gezalfde Gods te zien. Joodse uitleggers die moeilijkheden ermee hebben gehad om te denken aan de Messias moeten zoeken naar een andere oplossing. Zo schrijft Goldwurm in navolging van Rashi dat we bij dit vers moeten denken aan Herodus Agrippa II.¹⁹

Nadat de gezalfde vermoord is zal er een toekomstige vorst komen die verderf brengt over de stad en het heiligdom. NBG vertaalt niet ‘verderf brengt’ (SV, NBV) maar ‘te gronde richten’, WV: ‘verwoest worden’, GNB: ‘een woestenij zal maken’. Bij deze vorst is er gedacht aan keizer Titus die in 70n.Chr. de stad en het heiligdom verwoestte.²⁰ Anderen denken echter vanwege het vervolg in vs27 dat de komende vorst nog moet komen.²¹ De gegevens in vs27 zijn immers nog niet in vervulling gegaan. Deze toekomstige vorst zou dan dezelfde persoon kunnen zijn als de kleine hoorn (Dn7:8).²² De betekenis van de uitdrukking is onduidelijk, waardoor WV vertaalt: ‘in een vloed van rampen’ en GNB: ‘hij zal rampzalig aan zijn einde komen’.

15 Rashi, ‘Daniel,’ *The Judaica Press Complete Tanach with Rashi*, red. A.J. Rosenberg ([CD-ROM]; Judaica Press, 2005).

16 Rabbi Yitzchak Abarbanel, *Mayenei HaYeshuah* 10.6.

17 J. de Heer, *Israëls herstel en terugkeer naar Palestina* (Driebergen:Zoeklicht, 1961): 23.

18 Misjnah, *Megillah* 5.3a.

19 H. Goldwurm, *Daniel* (ATS; New York:Mesorah, 2006), 264; Rashi, ‘Daniel,’ *The Judaica Press Complete Tanach with Rashi*, red. A.J. Rosenberg ([CD-ROM]; Judaica Press, 2005).

20 J.D. Pentecost, *Daniel* (ATEA 3; Holzgerlingen:Hänssler, 2000), 434. Rashi, ‘Daniel,’ *The Judaica Press Complete Tanach with Rashi*, red. A.J. Rosenberg ([CD-ROM]; Judaica Press, 2005); Rabbi Yitzchak Abarbanel, *Mayenei HaYeshuah* 10.6.

21 Zie H. Goldwurm, *Daniel* (ATS; New York:Mesorah, 2006), 264.

22 J.D. Pentecost, *Daniel* (ATEA 3; Holzgerlingen:Hänssler, 2000), 434.

Vanuit vs27 blijkt dat de laatste jaarweek of het laatste zevental kan worden verdeeld in twee perioden: een periode van 3,5 jaar waarin tolerantie lijkt en een periode waarin de joodse offers worden weggedaan en er iets verwoestends zal komen. De toekomstige vorst zal het verbond voor velen zwaar maken. In plaats van ‘zwaar maken’ vertalen NBV en WV het werkwoord ‘verzwaren’ als adjectief: ‘sterk bondgenootschap’ (NBV), ‘sterk verbond’ (WV). Maier denkt bij degene die het verbond zwaar maakt aan God. God zal een sterk verbond sluiten.²³ Dit verwijst naar het Nieuwe Verbond waardoor de offerdienst ophoudt te bestaan. Deze uitleg past echter moeilijk bij het plaatsen van de gruwel op het altaar en geeft geen antwoord op de vraag waarom er al in het tweeënzestigste zevental vermeldt wordt dat de Messias wordt uitgeroeid.

We gaan er zodoende vanuit dat de ‘hij’ waarover in dit vers sprake is, dezelfde persoon is als de komende vorst uit het vorige vers. Hij zal op de helft van de laatste zeven het slachtoffer en het spijsoffer laten ophouden. Deze laatste jaarweek wordt door christenen vaak aangeduid als ‘grote verdrukking’, terwijl de joden spreken over de *Chevlai shel Mashiach* (bet. ‘de weeën van de Messias’). Al dit zal gebeuren totdat de vernietiging zal worden uitgestort over het woest. Of zoals andere vertalen: ‘totdat het aangekondigde einde van die verwoestende kracht komt’.

Vooraf over de laatste drieënhalve jaar van de laatste jaarweek geeft de Bijbel ons de meeste informatie. Deze periode wordt verschillend omschreven: ‘een tijd, tijden en een halve tijd’ (Dn7:25; 12:7; Op12:14), ‘42 maanden’ (Op11:2; 13:5) en ‘1260 dagen’ (Op11:3; 12:6).

2.2 De laatste jaarweek in het jodendom

Net zoals het christendom heeft ook het jodendom meermaals nagedacht over de laatste jaarweek. De komst van de Messias zou worden voorafgegaan door jaren van grote pijn.²⁴ Zo schrijft de Babylonische Talmoed:²⁵ ‘Onze rabbijnen leerden over de laatste zeven jaar waarin de Zoon van David zal komen: in het eerste jaar zal dit vers worden vervuld: “Ik liet het regenen op de ene stad, maar op de andere stad liet Ik het niet regenen” [Am4:7]; in het tweede jaar zullen de hongerpijlen worden gezonden; in het derde jaar zal er een grote hongersnood zijn, waaraan mannen, vrouwen, kinderen, vromen en heiligen zullen sterven. De Thora zal dan vergeten worden door haar studenten. In het vierde jaar zal er gedeeltelijk overvloed zijn. In het vijfde jaar zal er grote overvloed komen. De mensen zullen eten, drinken en genieten en de Thora zal terugkeren naar haar leerlingen. In het zesde jaar zullen er hemelse klanken hoorbaar zijn [Js27:13]. In het zevende jaar zullen er oorlogen zijn en op het einde van deze zeven jaar zal de Zoon van David komen.’

In Qumran werden deze moeizame jaren die voorafgingen aan de komst van de Messias aangeduid als de geboorteweëën.²⁶ Het waren de weeën die voorafgingen aan het herstel van de wereld. Net zoals een zwangere vrouw door een periode van weeën moest gaan voordat haar kind geboren werd, moest ook de wereld door een periode van weeën gaan voordat haar vernieuwing aanbrak.

23 G. Maier, *Der Prophet Daniel* (WSB; Wuppertal:Brockhaus, 1982), 349-351.

24 Babylonische Talmoed, traktaat *Sanhedrin* 118a.

25 Babylonische Talmoed, traktaat *Sanhedrin* 97a.

26 M. Burrows, ‘More Light on the Dead Sea Scrolls,’ *Burrow on the Dead Sea Scrolls* (Grand Rapids:Baker, 1978), 343-344.

3 | De grote verdrukking

Iedere gelovige zal wellicht eens gehoord hebben van de term ‘Grote Verdrukking’. Wat wordt ermee bedoeld? Over welke tijd spreken we bij de term ‘Grote Verdrukking’? Vaak wordt deze term gebruikt als synoniem voor de zeventigste jaarweek die genoemd wordt in het boek Daniël (Dn9:27).¹ Het is bekend dat er in de geschiedenis meerdere verdrukkingen zullen komen, waardoor we goed moeten analyseren in de Bijbel welke benaming voor welke tijd wordt gebruikt. Als we dat niet doen, zou het gemakkelijk kunnen gebeuren dat de termen eerder de eigen, dan de Bijbelse gedachten daarover beschrijven. Het woord ‘verdrukking’ (Gr. *thlipsis*) vinden we diverse keren in de Bijbel. We kunnen denken aan de kwellingen, angst, pijn, vervolging en moeiten die de gelovige zal hebben op aarde.

3.1 Algemene verdrukkingen gedurende alle tijd

Door het woord ‘verdrukking’ wijzen de bijbelse schrijvers diverse keren naar de algemene verdrukking die de gelovige op aarde zal hebben. Deze verdrukking is niet tijdsgebonden, maar speelt zich af tot aan de wederkomst van Christus. Diverse keren wordt er op deze verdrukking in de Bijbel gewezen: ‘Dit heb Ik tot u gesproken, opdat gij in Mij vrede hebt. In de wereld lijdt gij verdrukking, maar houdt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen’ (Jh16:33). ‘En niet alleen hierin, maar wij roemen ook in de verdrukkingen, daar wij weten, dat de verdrukking volharding uitwerkt, en de volharding beproefdheid, en de beproefdheid hoop’ (Rm5:3-4). ‘die ons troost in al onze verdrukking, zodat wij hen, die in allerlei druk zijn, troosten kunnen met de troost, waarmede wijzelf door God vertroost worden’ (2Ko1:4).

3.2 De grote verdrukking in de laatste jaarweek

De Heer Jezus spreekt in een van zijn laatste redenen tot de discipelen over een komende grote verdrukking en zegt dat het een tijd zal zijn zoals deze niet op aarde geweest is, sinds de schepping van de aarde (Mt24; Mc13; Lc21). Het begin van deze grote verdrukking wordt door de Heer Jezus in deze rede over de laatste dingen verbonden met de gruwel van de verwoesting die in de tempel zal worden geplaatst (Mt24:15,21). In deze tijd zullen de gelovigen vervolgd worden (vgl. Op7:14). De tijd zal voortduren tot de verschijning van de Mensenzoon (Mt24:29-30). Vanaf de plaatsing van de gruwel begint de grote verdrukking op aarde.² De vaak gehoorde gedachte dat de grote verdrukking begint aan het begin van de zeventigste jaarweek van Daniël vinden we niet terug in de Bijbel.³

Ook in Dn12:1 lijkt er sprake te zijn van een verdrukking. ‘In die tijd zal Michaël opstaan, de grote vorst, die de kinderen van je volk terzijde staat. Het zal een tijd van verdrukking zijn, zoals er niet geweest is sinds er volken bestaan. In die tijd zal je volk worden gered: allen die in het boek zijn opgetekend’ (Dn12:1). NBG vertaalt in dit vers ‘grote verdrukking’. Het Hebreeuws bevat het woord ‘groot’ echter niet voor ‘verdrukking’. De reden voor de vertaling ‘grote verdrukking’ zal door de parallel met Mt24:21 zijn voortgekomen.

3.3 De uniekheid van de verdrukking

Het is boeiend te zien dat de grote verdrukking vrij uniek door de Heer Jezus wordt weergegeven: ‘Want die dagen zullen zo’n verdrukking zijn als er niet geweest is van het begin van de schepping die God heeft geschapen, tot nu toe, en er geenszins meer zal komen’ (Mc13:19).

1 T. Lahaye en J.B. Jenkins, *Leben wir in der Endzeit?* (Asslar:Gerth Medien, 2002), 113.

2 C.C. Ryrie, *Ryrie Study Bible* (Chicago:Moody Press, 1978), 1243; M.J. Rosenthal, *The pre-wrath rapture of the church* (Nashville:Thomas Nelson, 1990), 105, 107.

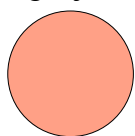
3 L.S. Chafer, *Systematic Theology*, Vol.IV (Dallas:Dallas Seminary Press, 1948), 360.

Als de gruwel van de verwoesting geplaatst is in Judea zal er een ongekennde verdrukking komen. Die verdrukking zal komen over ‘hen die Judea zijn’ (vs14). Het zal een tijd zijn die er niet vanaf het begin van de schepping is geweest en die ook niet meer zal komen. In de Bijbel vinden we dit soort uitdrukkingen ook voor de sprinkhanenplaag die over Egypte kwam (Ex10:14), het luidde gejammer dat er in Egypte was (11:6) en de dag van Jahweh (Jl2:2). Na deze krachtige verdrukking zal de Messias gezien worden en wederkeren op aarde (vs30).

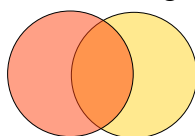
3.4 Benamingen voor de grote verdrukking

Verschillende uitleggers hebben verschillende benamingen die in de Bijbel gebruikt worden in verband gebracht met de grote verdrukking: Een dag van de bazuin en van de klank tegen de vaste steden en tegen de hoge hoeken (Sf1:16); de gramschap (Js26:20); de dag van de wraak van Jahweh, een jaar van de vergeldingen (Js34:8); het is een tijd van benauwdheid voor Jakob (Jr30:7); een (laatste jaar)week (Dn9:27); een tijd van de benauwdheid (Dn12:1); Hij zal duisternis wezen en geen licht (Am5:18); op de dag van hun verderf; (Ob1:13); die dag zal een dag van de verbolgenheid zijn (Sf1:15); een dag van de benauwdheid en van de angst (Sf1:15); een dag van de duisternis en van de donkerheid (Sf1:15); een dag van de wolk en van de dikke donkerheid (Sf1:15); een dag van de woestheid en verwoesting (Sf1:15); grote verdrukking (Mt24:21); de verdrukking dier dagen (Mt24:29); de toekomstige toorn (1Ts1:10); de dag van de Heer (1Ts5:2); het uur van de verzoeking (Op3:10); de toorn van het Lam (Op6:16); Uw toorn is gekomen (Op11:18); het uur van zijn oordeel (Op14:7).

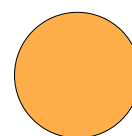
Hierbij dient te worden opgemerkt dat de meeste van deze begrippen in verband staan met de dag van Jahweh en de uitdrukking ‘grote verdrukking’ niet bevatten. Dat laatste is begrijpelijk, aangezien deze uitdrukking geen technische term in de Bijbel is, maar slechts een keer wordt gebruikt door de Messias. Binnen het evangelicalisme is er aan het einde van de twintigste eeuw een bepaalde stroming (*prewrath-rapture*) ontstaan die er nauw over waakt dat beide termen uit elkaar worden gehouden, omdat beiden over een andere tijd gaan. Vandaar dat we voorzichtig moeten zijn in het gebruik van onze terminologie. De hoofdvraag die hiermee te maken heeft is in welke relatie de grote verdrukking staat tot de dag van Jahweh. In principe zijn er drie mogelijkheden die we als volgt grafisch kunnen weergeven:

Beide zijn geschieden

Beiden overlappen elkaar

Beiden zijn hetzelfde

Deze verschillende mogelijkheden worden verder uitgediept en besproken in het document ‘De dag van Jahweh’.⁴

⁴ R.R. Hausoul, *De dag van Jahweh* (<http://bijbelstudie.co.cc>).

4 | De tijd voor de laatste jaarweek

4.1 De tijd van verkoeling

Veel christenen houden eraan vast dat in de eindtijd de harten van veel gelovigen zullen verkoelen. De prediking van het gezonde Bijbelse Woord zal hen dan niet meer raken. De Heer sprak over deze zaken en liet ook zijn apostelen daarop wijzen. Het zijn de tekenen dat zijn terugkomst nabij is. Vooral in 2Tm3 wordt graag genoemd als ondersteuning voor deze gedachte:

‘Besef wel dat er in de laatste dagen moeilijke tijden zullen aanbreken. Want de mensen zullen zelfzuchtig zijn en belust op geld, arrogant en hoogmoedig, lasteraars, ongehoorzaam aan hun ouders, ondankbaar, goddeloos, liefdeloos, onverzoenlijk, kwaadsprekend, onbeheerst, wreed, kwaadwillig, verraderlijk, roekeloos, verwaand, meer genotzuchtig dan godvruchtig; de schijn van vroomheid zullen zij ophouden, maar het wezen ervan verloochenen. Houd zulke mensen op een afstand’ (2Tm3:1-5).

Paulus geeft na Timotheüs te kennen dat het verzet tegen de waarheid zal voortduren. In de laatste dagen zullen er zware tijden zijn. Er is een blijvend verzet. Stott en andere uitleggers denken dat we de term ‘laatste dagen’ mogen toepassen op de hele kerkgeschiedenis.¹ Ze zien vandaar op een bredere tijd dan enkel de eindtijd, zoals dat in 2Tm4:3 het geval is. De laatste dagen begonnen namelijk met het spreken van de Zoon van God (Hb1:1-2). Het is vandaar dat de apostel in 2Tm3 zijn discipel oproept om bepaalde mensen te ontwijken (vs5). De gemeente heeft in de kerkgeschiedenis geen eenvoudige reis gehad. Het zijn meermaals ‘zware tijden’ geweest, een begrip dat in de oudheid veelal gebruikt werd voor grote gevaren (vgl. Mt8:28).²

4.2 Kosmische tekenen en rampen

In de eindtijd zullen er meerdere kosmische rampen op aarde plaatsvinden. ‘Ik zag, toen het zesde zegel verbroken werd, hoe er een zware aardbeving kwam. De zon werd zwart als een rouwkleed en de maan werd bloedrood. De sterren vielen op de aarde, zoals late vijgen die door een stormwind van de boom worden gerukt. De hemel scheurde los en rolde zich als een boekrol op. Geen berg of eiland bleef op zijn plaats’ (Op6:12-14). ‘De vierde engel blies op zijn bazuin. Een derde deel van de zon, van de maan en van de sterren werd getroffen, waardoor dat deel verduisterd werd. Een derde deel van de dag en ook van de nacht was er dus geen licht’ (Op8:12). ‘Toen blies de vijfde engel op zijn bazuin. Ik zag een ster die uit de hemel op de aarde was gevallen. Hij kreeg de sleutel van de put naar de onderaardse diepte. Hij opende die put, waaruit rook opsteeg als uit een grote oven. De zon en de hemel werden verduisterd door de rook uit de put’ (Op9:1-2). ‘De vierde engel goot zijn offerschaal leeg over de zon, waardoor ze de mensen kon verbranden met haar vuur. De grote hitte verzengde de mensen en ze lasterden de naam van God, die macht heeft over deze plagen. Ze toonden geen berouw en bewezen hem geen eer’ (Op16:8-9).

‘Daarna zal zich dit voltrekken: Ik zal mijn geest uitgieten over al wat leeft. Jullie zonen en dochters zullen profeteren, oude mensen zullen dromen dromen, en jongeren zullen visioenen zien; zelfs over slaven en slavinnen zal ik in die tijd mijn geest uitgieten. Dan zal ik tekenen geven aan de hemel en op aarde: bloed en vuur en zuilen van rook, de zon verandert in duisternis en de maan in bloed. Dan komt de dag van Jahweh, groot en ontzagwekkend’ (Jl3:1-4).

Toch betekent dat niet dat er geen moeilijkheden en vervolgingen aanwezig zijn voor de laatste jaarweek: ‘Als jullie berichten horen over oorlog en oorlogsdreiging, wees dan niet verontrust. Die

¹ J. Stott, *De boodschap van 2 Timoteüs* (Apeldoorn:Novapres, 1996), 78; J. Calvin, *The Epistles of Paul to Timothy and Titus* (Londen:Oliver en Boyd, 1964), 322; A.D. Litfin, *2. Timotheus* (ATEA 5; Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 336.

² E.K. Simpson, *The Pastoral Epistles* (Londen:Tyndale, 1954), 143.

dingen moeten gebeuren, maar daarmee is het einde nog niet gekomen. Het ene volk zal tegen het andere ten strijde trekken en het ene koninkrijk zal de strijd aanbinden met het andere, overal zullen er aardbevingen en hongersnoden zijn: dat is het begin van de weeën' (Mc13:7-8).

5 | Het volk Israël in de laatste jaarweek

5.1 Verbindingen met de ballingschap

Het valt in de Bijbel op dat de profetieën over het einde van Israël nauw verbonden worden met de eerste terugkeer van het volk uit Babylonië. We zien dat eveneens in Ez21:18-27 waarin de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar en Titus worden vereenzelvigd. Als er vandaar in de profetische boeken wordt gesproken over de terugkeer van het volk naar het beloofde land, worden er vaak zegeningen vermeld die het volk bij haar eerste terugkeer niet ontving. We denken aan: de hereniging van alle twaalf de stammen, de vernietiging van Israëls vijanden, de bescherming van Jeruzalem (Zc2:8-9), de zegen die Israël voor de volken zou zijn, een Koning uit het huis van David (Hs3). Deze zegeningen zal het volk pas in de toekomst ontvangen. De eerste terugkeer wordt vandaar vaak in de profetieën vereenzelvigd met de toekomstige terugkeer.¹ De trouwe overrest die tegemoetkomt aan de oproep om uit te gaan van Babel en zich opnieuw te vestigen in Jeruzalem en Juda zal echter de Messias ontmoeten. Ondanks dat een klein volk slechts met Zerubbabel, Ezra en Nehemia terugkeerde zal de Heer zijn Messias naar hen zenden om zijn beloften te vervullen.

5.2 Verwerping en verzoening

Door haar eigen ongehoorzaamheid is Israël voor God gekenmerkt als ‘niet Mijn volk’ (Hebr. *Lo’ - ‘Ammî*). De ballingschap wordt vandaar vanaf 70n.Chr. voortgezet en God keert zich verder tot de volken. Onder hen begint Hij een groot werk: de Gemeente die bestaat uit gelovige heidenen en joden. Deze gemeente is niet in haar wortel aards-Israëlitisch, maar universeel-hemels.²

We zien deze verwerping van Israël voorspeld in meerdere parabels die de Heer Jezus vertelt. We kunnen denken aan: (1) de parabel van de landheer die zijn wijngaard aan wijnbouwers verpachtte. Nadat deze wijnbouwers de knechten en zoon van de landheer hebben gemarteld en gedood, wordt de wijngaard aan anderen gegeven (Mt21:33-41; Mc12:1-12; Lc20:9-18); (2) de parabel van de koning die een bruiloftsfeest organiseert voor zijn zoon. Als de bruiloftsgasten weigeren te komen en de dienaren van de koning gevangennemen, mishandelen en doden worden de moordenaars terechtgesteld en de stad in brand gestoken. In plaats van de bruiloftsgasten worden de mensen buiten de stad uitgenodigd op het feest (Mt22:1-14). Vooral het in brand steken van de stad is een vooraankondiging van de val van Jeruzalem in 70n.Chr. door de Romeinen. We zien dat terug in de woorden:

‘Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt en stenigt wie naar haar toe zijn gestuurd! Hoe vaak heb ik je kinderen niet bijeen willen brengen zoals een hen haar kuikens verzamelt onder haar vleugels, maar jullie hebben het niet gewild. Jullie stad wordt eenzaam aan haar lot overgelaten. Ik verzeker jullie: vanaf nu zullen jullie mij niet meer zien, tot de tijd dat je zult zeggen: “Gezegend Hij die komt in de naam van de Heer!”’ (Mt23:37-39).

In de toekomst zal Jahweh echter weer omzien naar zijn volk Israël. Eens zou het volk weer hetzelfde uitroepen wat ook geroepen was bij de intocht van de Heer Jezus in Jeruzalem: ‘Gezegend is Hij die komt in de naam van de Heer’ (Mt21:9). Dan zou de Messias weerkomen en het land de beloften ontvangen die Jahweh het al vroeger had willen schenken.

Dit onderwerp wordt door de apostel Paulus uitvoerig behandeld in Rm9-11: ‘Want ik wil niet, broeders, dat u deze verborgenheid onbekend is, opdat u niet wijs bent in eigen oog, dat er voor een deel over Israël verharding is gekomen, totdat de volheid van de volken is ingegaan; alsdan zal heel

¹ W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 21.

² W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 33.

Israël behouden worden, zoals geschreven staat: “Uit Sion zal de Redder komen; Hij zal de goddeloosheden van Jakob afwenden. En dit is voor hen het verbond mijnerzijds, wanneer Ik hun zonden zal wegnemen” (Rm11:25-27). Israël is op dit moment grotendeels verhard, maar dat blijft niet zo. Zou de belofte aan Abraham teniet gedaan kunnen worden? Zou God zijn onvoorwaardelijke belofte niet uitvoeren? Zouden de beloften van de profeten niet in vervulling gaan? Het antwoord is een duidelijk ‘Nee!’ (vgl. Rm11:29). Als de volheid van de volken vol zal zijn, zal Jahweh zich weer over geheel Israël ontfermen. Zijn onvoorwaardelijke beloften zullen dan in vervulling gaan. Zij zijn de basis voor de toekomstige zegen van Israël. ‘Wie is een God als u, die schuld vergeeft en aan zonde voorbijgaat? U blijft niet woedend op wie er van uw volk nog over zijn; liever toont u hun uw trouw. Opnieuw zult u zich over ons ontfermen en al onze zonden tenietdoen. Onze zonden werpt u in de diepten van de zee. U bewijst Jakob uw trouw en Abraham uw goedheid, zoals u gezworen hebt aan onze voorouders, in de dagen van weleer’ (Mi7:18-20).

6 | Het volk Israël in het land

6.1 De terugkeer van het ongelovige Israël

In de Bijbelse profetie wordt de belofte aan Israël om terug te keren in het land nauw verbonden met de zegeningen van het vrederijk en de komst van de Geest (Jl2:28-32; Ez36:27). Dan zal Israël worden verlost uit de volken. Ez20:33-38 geeft op die wijze een parallel tussen de uittocht uit Egypte in het verleden en de uittocht uit de volken in de toekomst. Beide uittochten dienen om Israël naar het beloofde land te brengen (vgl. Ez36:22-24). Dat is de hoop waarnaar het volk mag uitzien.

Daarnaast ontmoeten we in sommige andere profetische teksten joden die al in het beloofde land leven voordat het vrederijk is aangebroken en het volk de heilige Geest heeft ontvangen. Deze gelovigen leven niet in geloof, maar in ongeloof in het land. Ze lijken op de beenderen in Ez37 maar hebben de Geest nog niet ontvangen, ondanks dat ze al zijn teruggekeerd naar het land. Het volk zal vandaar nog in het algemeen vasthouden aan zijn ongeloof. Dat zal pas veranderen bij de wederkomst van de Christus. ‘Hij komt te midden van de wolken, en dan zal iedereen hem zien, ook degenen die hem doorstoken hebben. Alle volken op aarde zullen over hem weeklagen. Ja, amen’ (Op1:7). Misschien is dat wel de wonderlijkste ontdekking van de joden, namelijk dat hun Messias Jezus Christus en Jahweh zelf is. Maar voor die tijd zal het grootste deel van de joden niets te maken willen hebben met deze Messias. Js17 geeft ons profetisch weer hoe het volk in die tijd verder leeft in het land, tuinen aanlegt en planten plant, zonder oog te hebben voor de Messias. Dat laatste wordt hun pas gegeven als ze oog in oog met de Messias zullen staan: ‘Op die dag zal ieder de blik op zijn maker richten, naar de Heilige van Israël de ogen opslaan. Men zal zich niet meer wenden tot zelfgemaakte goden en hun altaren, geen oog meer hebben voor zulk mensenwerk, voor Asjerapalen en wierookaltaren. Op die dag zijn hun vestingsteden doods en uitgestorven – de stilte van een uitgestrekt bos. Een woestijn zal het er zijn, verlaten, zoals destijds de steden bij de nadering van Israël. Want je bent de God van je redding vergeten, de rots waarop je steunde, heb je veronachtzaamd. Je hebt fraaie tuinen aangelegd en stekken geplant voor vreemde goden. Op de dag dat je plant, zie je ze opkomen, op de morgen dat je zaait, zie je ze bloeien. Maar heel je oogst gaat verloren, op die dag van rampspoed en ondraaglijke pijn’ (Js17:7-11).

Op12 geeft ons een profetisch-typologisch perspectief op het teruggekeerde Israël in de eindtijd: ‘Er verscheen in de hemel een indrukwekkend teken: een vrouw, bekleed met de zon, met de maan onder haar voeten en een krans van twaalf sterren op haar hoofd. Ze was zwanger en schreeuwde het uit in haar weeën en haar barensnood. Er verscheen een tweede teken in de hemel: een grote, vuurrode draak, met zeven koppen en tien horens, en op elke kop een kroon. Met zijn staart sleepte hij een derde van de sterren aan de hemel mee en smet ze op de aarde. De draak ging voor de vrouw staan die op het punt stond haar kind te baren, om het te verslinden zodra ze bevallen was. Maar toen ze het kind gebaard had – een zoon, die alle volken met een ijzeren herdersstaf zal hoeden –, werd het dadelijk weggevoerd naar God en zijn troon. De vrouw zelf vluchtte naar de woestijn. God had daar een plaats voor haar gereedgemaakt, waar twaalfhonderdzestig dagen lang voor haar gezorgd zou worden’ (Op12:1-6).

Sommige uitleggers denken dat de vrouw in Op12 de gemeente is. De vrouw wordt echter gekenmerkt door de mannelijke nakomeling die ze baarde, dat is de ware Messias die alle volken met een ijzeren herdersstaf zal hoeden (vs5). De vrouw kan vandaar niet de gemeente zijn, want de gemeente is niet de moeder van Christus, maar zijn bruid.¹ Eveneens bestond de gemeente nog niet

¹ Vgl. A.F. Johnson, *Revelation* (EBC XII; Grand Rapids:Zondervan, 1981), 514; G.K. Beale, *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text* (NIGTC; Grand Rapids:Eerdmans, 1999), 627; R.H. Mounce, *The Book of Revelation* (NICNT; Grand Rapids:Eerdmans, 1983), 237; G.E. Ladd, *A Commentary on the Revelation of John* (Grand Rapids:Eerdmans, 1985), 167.

op het moment van Christus' geboorte. Zij kwam pas op het toneel met Pinksteren. Anderen denken bij de vrouw aan Maria, de moeder van de Heer Jezus.² Het is moeilijk om in de profetie die hier beschreven wordt voldoende overeenkomsten te vinden met de geboortegeschiedenis. De vervolgingen van de 'overigen van haar zaad' kunnen ook moeilijk verklaard worden in het leven van Maria (vs17). Omdat Maria ook niet meer genoemd wordt na Hd1 zou het zeer vreemd zijn als ze in Op12 in de grootste pracht wordt gepresenteerd. Verder wordt er nog gedacht aan parallellen met mythologische beschrijvingen van de Egyptische god Horus, de Babylonische god Marduk of de Griekse god Apollos).³ We kunnen echter het beste denken aan de gelovigen uit het volk Israël.⁴ In het Oude Testament wordt het gelovige Israël vaak als vrouw van Jahweh beschreven (Js54:6). We vinden echter ook het beeld van een bruid (Jr2:2), overspeelster (Ez16:38) en weduwe of eenzame (Js54:1) voor het volk Israël in het Oude Testament.⁵ In de eindtijd zal het gelovige Israël weer opnieuw door Jahweh erkend worden als vrouw (Js49:18; 61:10; 62:4vv.; Hs2:18vv.). Op die manier komen we in Openbaring vier vrouwen tegen: Izebel (2:20), de vrouw met de zon bekleed (Op12); de grote hoer met purper en scharlaken bekleed (Op17) en de vrouw van het Lam met fijn linnen bekleed (Op19-22).

6.2 Het overblijfsel in de schuilplaats

De Heer Jezus riep de gelovigen op om in de eindtijd bij het zien van de gruwel Jeruzalem direct te verlaten: 'Wie in Judea is moet dan de bergen in vluchten, wie in Jeruzalem is moet er wegtrekken, en wie op het land is moet niet naar de stad gaan' (Lc21:21).

De Heer geeft zijn discipelen te kennen dat ze de stad Jeruzalem dienen te verlaten. Zij die in haar midden zijn moeten er uittrekken en zijn die in landstreken zijn, niet in haar naar binnegaan. Er zal namelijk een tijd van verdrukking over de stad komen. Kort voor de belegering van Titus dachten veel gelovige joden aan deze toespraak van de Heer Jezus. Ze vluchtten naar de bergen van het westelijke Jordaan-land, waarna ze in Pella onderdak vonden onder het bewind van Koning Agrippa II die ze beschermde.⁶ In de eindtijd zullen de gelovigen opnieuw moeten vluchten uit deze door God uitverkoren stad en Judea. De invloed van de machten van het kwaad zullen dan zo intens zijn dat de gelovigen beter bescherming kunnen zoeken buiten het beloofde land.

Volgens Op12 en andere profetieën zal een deel van de trouwe gelovigen Israëlieten gehoorzaam zijn aan de woorden van de Heer en beschermd en bewaard blijven door onder te duiken bij de andere buurvölker van Israël.

De vrouw vluchtte naar de woestijn; een plaats waar Johannes in de Openbaring ook later een vrouw zal zien zitten op een scharlakenrood beest met zeven koppen en tien horens (17:1-16). 'Zoekt Jahweh, alle ootmoedigen van het land, jullie die zijn verordening volbrengt; zoekt gerechtigheid, zoekt ootmoed; misschien zullen jullie geborgen worden op de dag van de toorn van Jahweh' (Sf2:3). God heeft een aparte plaats waar Hij zijn volk verzorgt en bewaart. Hij zal de vrouw daar bewaren tijdens de tweede helft van de grote verdrukking, nadat men het verbond met Israël verbroken heeft. Waarschijnlijk is de woestijn waarnaar Johannes verwijst een letterlijke woestijn die zich aan de overkant van de Jordaan bevindt, oftewel in het oude Moab en Ammon. Redenen om hier te denken aan Moab en Ammon zijn:⁷

2 D.C. Chilton, *The Days of Vengeance: An Exposition of the Book of Revelation* (Fort Worth: Dominion, 1987), 298-299; M.C. Tenney, *Interpreting Revelation* (Grand Rapids: Eerdmans, 1959), 337; E. Stauffer, *Christ and the Caesars* (London: SCM, 1965), 151-152.

3 M. Rist, *The Revelation of St. John the Divine. Introduction and Exegesis* (IB XII; New York, 1957), 452vv.; G.R. Beasley-Murray, *The Book of Revelation* (NCBC; Grand Rapids: Eerdmans, 1983), 192-97.

4 W.R. Newell, *The Book of the Revelation* (Chicago: Moody, 1935), 170-71; L. Morris, *The Revelation of St. John* (TNTC; Grand Rapids: Eerdmans, 1984), 156; A.F. Johnson, *Revelation* (EBC XII; Grand Rapids: Zondervan, 1981), 514; W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld: CLV, 1997), 320. Contra: H.R. van de Kamp, *Israël in Openbaring* (Kampen: Kok, 1990), 210vv.

5 B. Peters, *Geöffnete Siegel. Leitlinien der Zukunft im Buch der Offenbarung* (Bielefeld: Betanien, 2002), 101; W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld: CLV, 1997), 319-320.

6 Eusebius, *Kerkgeschiedenis III.5*.

7 W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld: CLV, 1997), 328.-329

- (1) In deze buurt vinden we een ‘woestijn’ met veel rotsachtige ontoegankelijke gebieden die goede mogelijkheden tot verbergen biedt (vgl. Mt24:16);
- (2) De Heer verhindert dat Moab en Ammon in de handen van de koning van het Noorden vallen (Dn11:41);
- (3) In Ps60:10 en 108:10 wordt Moab Gods waterbekken genoemd, wat kan verwijzen naar een louteringsplaats voor Israël;
- (4) Reeds in het verleden was Moab een toevluchtsoord voor Joodse vluchtelingen (1Sm22:3vv.; Jr40:11; vgl. Rt1).

Misschien doelde ook Js26:20 hierop: ‘Kom, mijn volk, ga in uw binnenkamers, en sluit uw deuren achter u; verberg u een korte tijd, tot de gramschap over is.’ Anderen zien in deze bescherming van God een parallel met de profeet Elia, die eveneens 3,5 jaar (= 1260 dagen = 42 maanden) lang moest vluchten uit het heilige land (1Kn17; Jk5:17). We weten niet precies op welke manier de Heer de vrouw zal voeden, maar in ieder geval zal ze in niets te kort komen (vgl. Dn12:1).

6.3 Het overblijfsel in Jeruzalem

Een ander deel van de getrouwen zal echter niet vluchten en in de stad Jeruzalem blijven. Het is van belang beide groepen te onderscheiden. Deze ene groep bevindt zich buiten het beloofde land, de andere binnen het beloofde land. In Op12 vinden we beiden groepen terug waar ze beiden vervolgt worden door de draak. Eerst de gelovigen in de schuilplaats (de woestijn) en dan de overigen in die in Jeruzalem zijn gebleven: ‘De vrouw kreeg de twee vleugels van de grote adelaar om naar haar plaats in de woestijn te vliegen, waar gedurende een tijd en twee tijden en een halve tijd voor haar gezorgd zou worden, buiten het bereik van de slang. Toen spuwde de slang een stroom water als een rivier achter de vrouw aan om haar daarin mee te sleuren. Maar de aarde schoot haar te hulp: de aarde sperde haar mond open en dronk de rivier op die de draak had uitgespuwd. De draak was woedend op de vrouw en ging weg om strijd te leveren met de rest van haar nageslacht, met allen die zich aan Gods geboden houden en bij het getuigenis van Jezus blijven’ (Op12:14-17).

De toorn van de draak uit zich direct tegen de joodse gelovigen die vertegenwoordigd worden door de vrouw. De gebeurtenissen in Op12 herinneren ons aan de uittocht uit Egypte:⁸

- (1) Zoals de vrouw in de woestijn vlucht, vluchtte Israël in de woestijn (Ex13:18);
- (2) Zoals de draak de vrouw vervolgt, vervolgde de farao (ook een draak: Ps74:13; 89:11; Js51:9) Israël (Ex14:8);
- (3) De twee vleugels die aan de vrouw worden gegeven (Op12:14); herinnert aan Ex19:4 en Dt32:11;
- (4) Het water waarmee de draak probeert de vrouw mee te sleuren, herinnert aan de Nijl (Ex1:22);
- (5) De aarde die haar mond opent, herinnert aan Nm16:31-33;
- (6) Zoals de vrouw wonderbaarlijk in de woestijn wordt gevoed, werd Israël wonderbaarlijk gevoed in de woestijn (Dt8:14-16; Ps78:23-29; 105:40).

Zoals Jahweh Israël tijdens de uittocht uit Egypte op adelaarsvleugelen droeg, doet Hij dat bij de vrouw. ‘Jij hebt gezien, wat Ik de Egyptenaren heb aangedaan, en dat Ik jou op arendsvleugelen gedragen en tot Mij heb gebracht’ (Ex19:4). ‘Hij vond hem in een land van steppen, in een woest land van gehuil in de wildernis. Hij beschutte hem, lette op hem, bewaarde hem als zijn oogappel. Als een arend, die zijn broedsel opwekt, over zijn jongen zweeft, zijn wieken uitspreidt, er een opneemt en draagt op zijn vlerken, zo heeft hem Jahweh alleen geleid, en geen vreemde god stond hem terzijde’ (Dt32:10-12).

⁸ W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 337.

De vrouw werd in de woestijn gevoed ‘een tijd, en tijden, en een halve tijd’. Deze tijden vinden we ook terug in het boek Daniël waar ons, als we de verschillende tijden over de grote verdrukking bekijken, duidelijk wordt dat hiermee $2+1+0,5 = 3,5$ jaren mee bedoeld worden (Dn7:25; 12:7).

Ouweneel en Scott denken bij de ‘overigen’ aan de trouwe overrest die niet uit Jeruzalem gevlucht is (zoals de vrouw) en dus niet de opdracht van de Heer Jezus om te vluchten heeft opgevolgd (Mt24:15-16).⁹ Het gaat dan niet om de joden die ontrouw waren aan het woord van de Heer Jezus om te vluchten als ze de gruwel van de verwoesting zouden zien staan (Lc21:21), maar om de trouwe getuigen die God bewust in deze stad wil laten (vgl. Op11:1-14). We kunnen vandaar specifiek denken aan de de 144.000 uit Israël die verzegeld werden voor die taak.¹⁰ Zij zullen in de stad achterblijven en het evangelie blijven verkondigen.

9 W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 339; W. Scott, *Exposition of the Revelation of Jesus Christ* (London:Pickering and Inglis, 1920). Contra: J.F. Walvoord, *The Revelation of Jesus Christ* (Chicago:Moody, 1966), 196.

10 S.L. Homey, “‘To Him Who Overcomes’: A Fresh Look at What ‘Victory’ Means for the Believer According to the Book of Revelation,” *Journal of the Evangelical Theological Society* 38:2 (jun. 1995): 193-201; R.L. Thomas, *Revelation 8-22: An Exegetical Commentary* (Chicago:Moody, 1995), 142.

7 | De herbouw van de tempel

7.1 Belang van de herbouw

Een van de belangrijkste mijlpalen in de geschiedenis is de hedendaagse reële voorstelling dat Israël opnieuw de tempel gaat herbouwen in Jeruzalem. Orthodoxe joden bidden al vele honderden jaren vier keer per week voor de herbouw van hun tempel. Ook in het Nieuwe Testament geven zowel de Heer Jezus als de apostel Paulus te kennen dat er in de toekomst weer een tempel aanwezig zal zijn in Jeruzalem (Mt24:15; 2Ts2:4; Op11:1-2). Doordat er weer in de toekomst een tempel in Jeruzalem is, spreekt Op zelfs van Jeruzalem als ‘heilige stad’ (11:2). De voorhof rondom de tempel wordt door God echter niet erkend: ‘De voorhof buiten de tempel moet je overslaan. Meet die niet op, want hij is bestemd voor de heidenen, die de heilige stad tweeënveertig maanden lang zullen vertrappen’ (Op11:2).

In Israël zijn er tegenwoordig twee verschillende groeperingen die pleitten voor de herbouw van de tempel. De grootste groep ziet de bouw van de tempel als ultieme overwinning over de valse religie van de moslims en christenen in Jeruzalem, de kleinere groep ziet de bouw van de tempel als wederkomst van Jahweh naar het joodse volk.

7.2 Obstakels voor de herbouw

Toch zal de bouw van deze tempel niet eenvoudig zijn. Obstakels zijn bijvoorbeeld de aanwezigheid van de Rotskoepel op de plaats waar de joodse tempel zou moeten worden gebouwd.¹ Ook de Al Aksa Moskee staat kortbij deze plaats en dient verwijderd te worden als de tempel herbouwd wordt. Maar de Rotskoepel is voor de moslims een van de meest heilige plaatsen op aarde. Ze werd in 691v.Chr. gebouwd door de islamitische overheerser Kalief Omar en meermaals in de geschiedenis gerestoreerd.² Tijdens de tijd van de kruisvaarders was de Rotskoepel gedurende bijna een eeuw in beslag genomen als christelijk heiligdom, daarna werd het weer veroverd door de moslims. Het verwijderen van dit gebouw zou een heilige oorlog ontketenen onder de Arabische volken. Het plaatsen van de joodse tempel op een andere plaats is eveneens moeilijk te realiseren. Het jodendom houdt er nauw aan vast dat de tempel gebouwd dient te worden op de plaats die Jahweh heeft uitgekozen (vgl. Dt12:10-14).

Een ander obstakel wordt gegeven door de christenen. Onder hen zijn er velen die geloven dat de joodse tempel nooit meer herbouwd mag worden. Het is namelijk het gebouw geweest dat God heeft laten afbreken en verbeurd verklaren nadat het ware offer door Jezus Christus werd gebracht.³ De bouw van een joodse tempel zou vandaar een verwerping van het offer van Christus zijn. Ook zijn er ook onder de joden velen die geloven dat de tempel enkel door de Messias kan worden gebouwd.⁴

‘De koning Messias zal komen en terugkeren naar het koninkrijk van David, naar zijn oude heerlijkheid. Hij zal het heiligdom herbouwen en de verbannen joden uit de diaspora verzamelen. Al de wetten zullen opnieuw in werking treden in deze dagen, net zoals in vroegere dagen.’

1 J.F. Walvoord, ‘Will Israel Build a Temple in Jerusalem?’ *Bibliotheca Sacra* 125.498 (apr-jun. 1968): 105.

2 Z. Viklnay, *The Guide to Israel* (Jeruzalem, 1964), 133-134.

3 W.S. LaSor, D. A. Hubbard en F.W. Bush, *Old Testament Survey*, 2nd Ed., (Grand Rapids:Eerdmans, 1996), 396.

4 Rabbi Moshe ben Nachman, *Yak Malichi* 11. Vgl. Babylonische Talmoed, traktaat *Sjebuoth* 15a. Jeruzalemse Talmoed, *Sanhedrin* 1:3.

Ten slotte bestaat er nog een liberale stroming binnen het jodendom die erin gelooft dat de offerrituelen niet meer toegepast dienen te worden. God heeft het volk daarom het gebed gegeven dat veel meer waarde voor de Heer heeft dan de offers.⁵

7.3 Voorbereidingen voor de herbouw

In de oudheid hebben een aantal vorsten geprobeerd om de tempel te herbouwen. Tot op heden is dit niemand ooit gelukt. Zo faalde de herbouw in de tijd van Hadrianus (117-138n.Chr.) door een aardbeving. Julianus de Afvallige (361-363n.Chr.) had eveneens het plan om de tempel te herbouwen. Het bleef allemaal zonder enig resultaat.

Het joodse volk heeft ondanks deze moeilijkheden toch tegenwoordig al meerdere voorbereidingen uitgevoerd om de herbouw te vergemakkelijken. Eldad schreef al in 1967:⁶ ‘We bevinden ons daar op het toneel waar David zich bevond toen hij Jeruzalem bevrijdde. Vanaf die tijd tot aan de constructie van de tempel van Salomo leefde er slechts nog één generatie. Zo zal het met ons zijn!’ Ondanks dat er weinig is overgebleven van de geslachtsregisters heeft men via de naamgeving proberen te achterhalen welke joden bij de stam van Levi hoorden en in de toekomst deel zouden uitmaken van het priestersgeslacht. Vooral joden die de achternaam Cohen (bet. ‘priester’) droegen vormden een groot deel hiervan. In 1997 kondigden de joodse geleerden tevens aan dat de kleine Melody was geboren. Melody was de eerste volledige rode vaars in 1930 jaar. Sommigen vonden zelfs dat de geboorte van Melody gevierd diende te worden met de ontploffing van de Koepel op de Tempelberg.

Over het tijdstip waarop de tempel gebouwd zal worden is weinig in de Bijbel bekend. Het enige dat we vernemen is dat de offerdienst in de tempel op de helft van de laatste jaarweek (7 jaar) zal ophouden: ‘Hij zal een sterk bondgenootschap sluiten met velen, één jaarweek lang. De helft van de jaarweek zal hij offers noch gaven laten brengen, en boven op het altaar zal een verwoesting brengende gruwel te zien zijn, totdat het aangekondigde einde van die verwoestende kracht komt’ (Dn9:27). Dan zal de tempel door de zoon van de goddeloosheid worden ontwijfd (2Ts2:4). Voor die tijd dient de tempel vandaar gebouwd te zijn.

⁵ Babylonische Talmood, traktaat *Berakoth* 32b. E.G. Hirsch, ‘Sacrifices,’ *The Jewish Encyclopedia*, Vol. X (1905), 628.

⁶ I. Eldad, ‘Should the Temple be Rebuilt?’ *Time Magazine* (30 jun. 1967): 56.

8 | De volken in beweging

8.1 De tijden van de heidenen

Nadat het volk Israël door Jahweh voor korte tijd verworpen is, breken de tijd van de heidense volken aan (Dn2,7; Zc6). Maar ook zij falen, net als Israël. De een na de ander wordt geeft Jahweh niet de eer die Hem toekomst en verheft zich boven God. Op die wijze wordt ons in Dn3-4 de zelfverheffing en hoogmoed van Nebukadnezar getoond. De man aan wie Jahweh de hoogste eer had geschonken, nam die eer voor zichzelf. Gelukkig kwam de vorst tot inkeer. Dat gebeurde echter niet meer bij zijn kleinzoon Belsazar (Dn5:4,22-28). Het koninkrijk werd vandaar aan de Perzen gegeven.

De ontrouw die aanwezig was bij Israël vinden we dus ook terug bij de volken. Ook zij zullen vandaar het oordeel van God niet ontlopen. De volken spelen een belangrijke rol in de profetie. Meermaals spreken de profeten over de oordelen die hen te wachten staan. Een moeilijkheid is hierbij wel dat niet altijd voor de uitleggers duidelijk is welke profetieën al in vervulling zijn getreden en welke nog op een uiteindelijke vervulling wachten.

In elk geval wordt duidelijk dat de volken net als Israël hun goddeloze leider in de tijd van het Nieuwe Testament hebben. Israël en Pilatus (als afgevaardigde van de Romeinse keizer) stellen zich beide schuldig aan de dood van de Messias. Zulke goddeloze leiders zullen ze ook in de eindtijd hebben. Zoals de antichrist door Israël wordt omarmd, wordt het beest door de volken omarmd. Beiden zullen tezamen worden vernietigd bij de wederkomst van Christus.

8.2 Het uitspruiten van de bomen

Het is interessant te zien dat het uitspruiten van de vijgenboom Israël samen gaat met het uitspruiten van de andere bomen: ‘En Hij sprak een parabel tot hen: “Let op de vijgenboom en op al de bomen. Zodra zij uitlopen, weet gij uit uzelf, omdat gij het ziet, dat de zomer reeds nabij is. Zo moet ook gij, wanneer gij dit ziet geschieden, weten, dat het Koninkrijk Gods nabij is” (Lc21:29-31).

De vijgenboom in dit vers verwijst naar het land Israël, waarnaar ook soms wordt verwezen met het beeld van de olijfboom en wijnstok. De discipelen dienen goed op te letten wat er met Israël en de andere bomen gebeurt. Deze andere bomen zullen wellicht de volken zijn die een belangrijke plaats in de profetie innemen.

In de eindtijd zal er een uitspruiten van vele volken (de bomen) zijn. Er zal sprake zijn van een algemene beroering onder de volken. Volken die eeuwenlang niets van zich hebben laten horen, zullen dan ontwaken en op het toneel verschijnen. Vooral denken uitleggers daarbij aan de volken in het Midden-Oosten, zoals Syrië, Egypte, Filistea, Ammon, Moab en Edom.

8.3 De oprukkende volken

In de laatste jaarweek zullen de volken niet stil zitten. Er zal een grote beroering aanwezig zijn om zich tegen de Messias van Jahweh te stellen. Ps2 lijkt daar profetisch op te wijzen: ‘Waartoe leidt het woeden van de volken, het rumoer van de naties? Tot niets. De koningen van de aarde komen in verzet, de wereldmachten spannen samen tegen Jahweh en zijn Gezalfde: “Wij moeten hun juk afwerpen, ons van hun boeien bevrijden” (vs1-3).

9 | De strijd van de volken

9.1 De koning van het noorden

In Dn is er meermaals sprake van de koning van het noorden die in de eindtijd zal komen. ‘Dan zal hij landen binnenvallen en op zijn doortocht zal hij ze verpletteren. Ook het glorievolle land zal hij binnendringen en tienduizenden zullen vallen; maar Edom, Moab en de kern van de Ammonieten zullen aan zijn aanval ontkomen. Dan strekt hij zijn hand uit naar de landen en Egypte zal er niet aan ontsnappen; hij verovert de schatten aan goud, zilver en allerlei kostbaarheden van Egypte. Ook Libiërs en Ethiopiërs voert hij mee in zijn stoet’ (Dn 11:40b-43).

In de eindtijd zal de koning die in de vorige verzen beschreven werd in botsing komen met de koning van het zuiden. Deze koning van het zuiden zal – zoals uit de voorafgaande verzen blijkt – de heerser van het land Egypte zijn. Maar op de koning van het noorden zal op hem afstormen. Bij deze ‘hem’ denken we niet aan de koning uit vs36, maar aan de koning van het zuiden, die net daarvoor wordt vermeld. De koning van het noorden zal de koning van het zuiden aanvallen in de eindtijd.

Op zijn weg naar het zuiden om de koning van Egypte aan te vallen zal de koning van het noorden ook andere landen aanvallen. Zo valt hij het glorievolle land Israël aan en andere landen die rondom Israël liggen (vs42). De oostelijke landen Edom, Moab en de Ammonieten zullen wel aan deze inval ontkomen.

Nadat de koning van het noorden meerdere landen heeft veroverd zal ook het land Egypte hem niet ontsnappen. Misschien kunnen we de aanval van Egypte in verband brengen met de profetie van Js: ‘Ik lever Egypte uit aan een harde meester, meedogenloos zal hij over hen heersen – spreekt God, Jahweh van de hemelse machten’ (19:4). De koning zal Egypte aanvallen en veroveren. Het land Egypte zal dan om hulp naar Jahweh beginnen te roepen (vs19-25).

Ook bij het grote en talrijke, machtige volk dat in Jl2:2 genoemd wordt, hebben uitleggers graag gedacht aan een toekomstige koning vanuit het noorden.¹ Deze koning vinden we terug in vs20.

9.2 Assur, Gog en Magog

In de grote beroering onder de volken zal een toekomstige macht een groot aandeel hebben. Deze macht wordt in de Bijbelse profetieën verbonden met het oude leger van de Assyriërs en de komst van de Messias. Zeer duidelijk komt dat naar voren in Mi5 waar sprake is van de komst van de Messias als heerser over Israël (vs1) en de bevrijding van Assur (vs5): ‘En jij, Bethlehem in Efrata, al ben je klein onder Juda’s stammen: uit jou zal voor mij een heerser komen over Israël. Zijn oorsprongen zijn in het verre verleden; van de dagen van eeuwigheid. Daarom zal Hij hen prijsgeven tot de tijd dat zij die baren zal, gebaard heeft. Dan zal de overrest van zijn broers terugkeren naar Israëls zonen. Hij staat en weidt hen in Jahwehs kracht; in de hoogverheven naam van Jahweh zijn God. En zij zullen wonen, omdat Hij nu groot zal zijn tot aan de grenzen van de aarde. Hij zal ‘vrede’ zijn wanneer Assur in ons land komt en wanneer hij onze paleizen betreedt. Dan stellen wij tegen hem zeven herders en acht vorsten uit de mensen. Die zullen het land van Assur weiden met het zwaard en het land van Nimrod vanuit haar poorten. En Hij zal ons bevrijden van Assur wanneer hij ons land inkomt en wanneer hij ons gebied betreedt. Dan zal Jakobs overblijfsel in het midden van vele volkeren als dauw van Jahweh zijn, als regendruppels op het gewas dat niet wacht op iemand of niet wacht op de nakomelingen van iemand. Dan zal Jakobs overblijfsel onder de natiën, in het midden van vele volken, zijn als een leeuw onder de dieren van

¹ W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 107.

een woud; als een welp tussen de kudde: waar hij komt, vertrapt en verscheurt hij, en niemand redt. Je hand zal zich verheffen tegen je vijanden: al je tegenstanders worden vernietigt' (Mi5:1-8).

De oorsprongen (meervoud!) van de toekomstige heerser van Israël liggen in het diepe verleden. Het gaat hier om de heerser en het huis van David. Hij zal straks regeren over het herstelde huis van Israël. De 'lang vervlogen dagen' wijzen op een oud verleden, uit een oude dynastie (vgl. Mi3:4). Maar de Hebreeuwse term is tegelijk zo breed dat het als 'voor het begin' kan worden gelezen. Andere vertalen 'van de dagen van weleer' (NBV). Reden daarvoor is dat de Hebreeuwse uitdrukkingen *mimé 'olam* (en ook trouwens *miqqedem*) soms verwijzen naar een historisch verleden (vgl. Ne12:46; Am9:11; Mi7:20).² Dat is inderdaad waar, maar niet altijd.³ Zo spreekt de Bijbel bijvoorbeeld over de 'eeuwige God' (Dt33:27; Gn21:33; Ps90:2; 93:2; Js26:4; 40:28; Jr10:10; vgl. Sp8:22v.).

De toehoorder komt vandaar in de onzekerheid: er wordt gesproken over twee 'oorsprongen'.⁴ Er klinken woorden die laten denken aan een goddelijke oorsprong en toch lijkt er sprake van een vrouw die deze heerser als mens zal baren (vs2). Uiteraard kunnen we bij het meervoud 'oorsprongen' ook denken aan de vele malen dat de Messias verscheen *voor* zijn menselijke oorsprong. Het begrip verwijst dan naar de verschijningen van de engel van Jahweh in het Oude Testament.⁵

Rabbi Goldman vermoedt dat de slotwoorden van dit vers aanleiding gaven tot de latere Joodse opvatting dat de Messias voor het begin van alle tijden in de geest van God bestond.⁶ In de Talmud behoort de naam van de Messias vandaar tot de zeven dingen die geschapen werden voor de grondlegging van de wereld.⁷ Hierbij is het van belang te benadrukken dat de Talmud dit enkel zegt over de 'naam van de Messias' en niet over de Messias zelf. Niet de Messias, maar zijn naam was voor het begin bekend. Mi5:1 lijkt echter meer te zeggen: Ook de Messias is er al voor het begin!

Nu moeten we natuurlijk voorzichtig zijn om meteen aan de Messias te denken bij deze heerser. Micha dacht in de eerste plaats aan het herstel van het Davidische koningshuis door een nakomeling van David.⁸ Schibler denkt vandaar dat Micha's eerste gedachten uitgingen naar Manasse, de zoon van de godvrezende koning Hizkia.⁹ Maar Manasse had niet meerdere 'oorsprongen'. De profetie kon vandaar niet in hem haar vervulling vinden. Uiteindelijk zou deze profetie pas in vervulling gaan als de Messias verschijnt. De Targum denkt vandaar aan de Messias bij dit vers. Hij is de enige nakomeling van David die kan voldoen aan Gods norm die voor het koninkrijk geldt. De schriftgeleerden in de dagen van de Heer Jezus aarzelden vandaar geen moment om deze tekst als Messiaans te zien (Mt2:4-6; vgl. Jh7:42). En ook de Joodse rabbijn Rashi dacht aan de Messias en verbond de tekst met de 'steen die de bouwlieden verworpen hebben' (Ps118) en Ps72:17.

Pas in de dagen van de opkomst van het christendom probeerden joodse exegeten de messiaanse uitleg te verzwijgen, uit polemiek tegen de christelijke uitleg. De gedachte was dan dat de profetie verwees naar Zerubbabel.¹⁰

Vanuit de context van Mi5 blijkt dat de overwinning over Assur betrekking heeft op het moment dat de heerser uit Bethlehem gezag over het land zal uitvoeren. De vervulling van deze

2 Zie verder: Ne12:46; Ps74:12; 77:6,12; 143:5; Js45:21; 46:10; 63:9,11; Am9:11; Mi7:14; Hk1:12; Mi3:4.

3 J. Ridderbos, *De kleine profeten*, Dl. II, (KV; Kampen:Kok, 1930), 95; T.E. McComiskey, *Micah*, (EBC; Grand Rapids:Zondervan, 1985), 427; C.F. Keil, *Minor Prophets* (BCOT; Grand Rapids:Eerdmans, 1977), 479-480; C.C. Ryrie, *Die Bibel Verstehen* (Bielefeld:CLV, 1999), 276.

4 A. Kuyper, *Dictaten Dogmatiek*, Dl. I.3 (Kampen:Kok, 1910), 217.

5 C.F. Keil, *Minor Prophets* (BCOT; Grand Rapids:Eerdmans, 1977), 480v.

6 S. Goldman, 'Micah,' *The Twelve Prophets* (SBB; Londen:Soncino, 1974), 175.

7 S. Goldman, 'Micah,' *The Twelve Prophets* (SBB; Londen:Soncino, 1974), 175; H.L. Strack en P. Billenbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, Vol. II (München:Beck, 1986-1997), 334v.

8 L.C. Allen, *The Books of Joel, Obadiah, Jonah and Micah* (NICOT; Grand Rapids:Eerdmans, 1976), 343; L.H.K. Bleeker, *De kleine profeten*, Dl.II (T&U; Groningen:Wolters, 1934), 171.

9 D. Schibler, *Der Prophet Micha* (WSB; Wuppertal:Brockhaus, 1991), 33.

10 C.F. Keil, *Minor Prophets* (BCOT; Grand Rapids:Eerdmans, 1977), 480v.

woorden is nog niet gebeurd.¹¹ In het verleden heeft Assur enkel het volk Israël aangevallen, maar nooit heeft Israël over Assur geheerst. Op dit moment bestaat er zelfs geen ‘Assyrië’ meer op de landkaart. Wel bestaat het Assyrische volk nog. We weten niet of dit volk zich weer zal vergaren of dat de profeet wijst op een volk dat even wreed zal zijn als het Assyrische volk.¹² De verwijzing naar het land van Nimrod lijkt daarop te wijzen. Nimrod verwijst immers niet naar een plaats, maar naar een persoon: de grondlegger van een koninkrijk waaruit verschillende grootmachten voortkwamen (Gn10:8-9; 1Kr1:10).

De profetieën over Assyrië kunnen vandaar wel eens verder gaan dan enkel de geschiedenis van het Assyrische volk in de achtste tot zesde eeuw voor Christus.¹³ Meermaals komt het profetische verband tussen deze macht en de latere macht bij de profeten aan bod. Uitleggers spreken vandaar graag over de toekomstige Assyriër van wie straks de trots zal worden neergestort (Zc10:11). Soms wordt deze Assyrische macht ook verbonden met de koning van het noorden. Over de relatie tussen beiden gaan de meningen uiteen. Sommigen denken dat de koning van het noorden gelijk is aan de Assyriër. Anderen daarentegen maken een verschil tussen beiden en zien Assur als de grote sterke macht waarop de koning van het noorden steunt. Die sterke macht wordt dan wel eens in verband gebracht met Gog en Magog.¹⁴

Over Gog en Magog lezen we enkel in Ez38-39 en Op20. Uitleggers denken dat dit dezelfde macht is als de toekomstige Assyriër uit Js en Mi. Het is dan de macht die de koning van het noorden zal proberen te ondersteunen. ‘Het woord Jahweh werd tot mij gericht: “Menskind, richt je aangezicht tot Gog, het land Magog, de grootvorst van Mesek en Tubal. Profeteer tegen hem: ‘Zo spreekt de Heer Jahweh: Ik kom op u af, Gog, grootvorst van Mesek en Tubal. Ik kom u halen: Ik sla een haak in uw kaken en voer u mee, al uw troepen met paarden en ruiters, allemaal tot de tanden gewapend, uw machtige leger met schild en rondas, het zwaard in de hand, en al uw bondgenoten uit Perzië, Kus en Put, uitgerust met rondas en helm; Gomer met al zijn troepen en Bet-Togarma uit het verre noorden met al zijn troepen. Veel volken trekken met uw mee’ (Ez38:1-6).

Tot heden is er geen volk geweest dat voldeed aan de letterlijke beschrijving van Ez38-39.¹⁵ Ezechiël spreekt vandaar over een toekomstige gebeurtenis. Over het moment waarop deze invasie zal plaatsvinden is onduidelijkheid (zie vs3). Diezelfde onduidelijkheid bestaat in de identificatie van Gog.

Sommigen laten het Hebreeuwse *Ro'sj* onvertaald. We kunnen het zowel vertalen als eigennaam (WV) of met ‘grote’ (NBV, NBG, GNB, SV, Tg, Vg). Nu komt de naam Ros als eigennaam nergens voor in de Masoretische Tekst (vgl. 2Kn25:18; 1Kr27:5; Ea7:5). Het enige volk waaraan de term aanleunt is het gebied Rásji in het voormalige Assyrië, aan de grens van Babylon en Elam.¹⁶ Dit gebied heeft echter weinig gemeenschappelijk met de plaatsen Mesek en Tubal die we terugvinden als nakomelingen van Noachs zoon Jafet: ‘Zonen van Jafet: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Mesech en Tiras’ (Gn10:2).

In het verleden dachten meerdere uitleggers dat de plaats Ros gelijk te stellen zou zijn met Rusland, Mesek met Moskou en Tubal met Tobolsk.¹⁷ Die theorie werd wijd verspreid door de *Scofield Reference Bible*.¹⁸ Haar basis vond ze in de woordassociatie tussen Ros en Rus en de

11 W.J. Ouweneel, *Jerusalem* (Neustadt:Ernst-Paulus, 1989), 192.

12 Vgl. W.W. Wiersbe, *The Wiersbe Bible Commentary, Old Testament* (Eastbourne:Cook, 2007), 1457.

13 Zie voor een duidelijke uiteenzetting hierover mijn commentaar op de profeet Micha: R.R. Hausoul, *Micha* (<http://bijbelstudie.co.cc>).

14 W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 179.

15 J.P. Tanner, ‘Rethinking Ezekiel’s Invasion by Gog,’ *Journal of the Evangelical Theological Society* 39.1 (mrt. 1996): 29.

16 L.C. Allen, *Ezekiel 20-48* (WBC; Dallas:Word, 1990), 199.

17 W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 102; A.C. Gaebelein, *Kommentar zum Alten Testament*, Bnd. II (Dillenburg:CV, 1998), 461; H. Lindsey, *The Late Great Planet Earth* (Grand Rapids:Zondervan, 1970), 59vv; C.I. Scofield, *The Scofield Reference Bible* (New York:Oxford University, 1917), 883.

18 C.I. Scofield, *The Scofield Reference Bible* (New York:Oxford University, 1917), 883.

uitdrukking ‘van het verre noorden’ (Ez38:6,15; 39:2). De gedachte deed de ronde dat Rusland Afghanistan zou gebruiken om een invasie in Iran te doen om vandaar Israël aan te vallen.¹⁹

De naam ‘Rus’ kwam echter pas in gebruik door de Middeleeuwse Vikingen en was ontleend aan de Iraanse taal.²⁰ De Byzantijnen en Josephus gebruikten het voor het volk in het noordelijke Taurusgebergte.²¹ Ook de Assyriërs wezen in die richting door bij Mesek en Tubal te denken aan oostelijke plaatsen in Anatolië, het hedendaagse Turkije.²² Beide plaatsen lagen in Cappadocië in het noordoosten van Klein-Azië en dreven handel met Tyrus (Ez27:13). In Ez27:13 en 32:26 spreekt Jahweh het oordeel uit over deze gebieden.

Gog is afkomstig uit het land Magog een gebied dat tot op heden onduidelijk is. In het verleden is er bij deze naam aan meerdere volken gedacht. Zo dacht Maarten Luther aan de Turken.²³ Het jodendom dacht aan Edom/Rome die tegen de Messias zouden strijden (vgl. Ps2).²⁴ In de Bijbel komt Gog verder niet voor. Enkel de Septuaginta heeft het woord in Nm24:7 (‘zijn [d.i. Israëls] koninkrijk zal verheven zijn boven Gog [MT:Agag]’), Am7:1 (‘een sprinkhaan is de koning Gog [MT:afmaaiingen]’), Dt3:1,13 en 4:47 (‘Gog [MT:Og], de koning van Basan’). Waarschijnlijk is de naam eerder ontleend aan Gyges of Gugu, die in de eerste helft van de zevende eeuw koning was van Lydia (Klein-Azië).²⁵ Magog zou dan afkomstig zijn van māt Gugu, dat ‘land van Gog’ betekent. Ezechiël gebruikt de naam van de Lydische koning dan om te wijzen op een toekomstige machtige koning.

Jahweh laat Gog niet zomaar zijn gang gaan. Hij nadert de vijand van zijn volk op het tijdstip dat het Israël wil aanvallen. Bij de discussie erover wanneer de invasie van Gog plaatsvindt is er gedacht aan de eerste helft van de laatste jaarweek²⁶ of het begin²⁷, midden²⁸ of einde²⁹ van de laatste helft van de laatste jaarweek. Anderen denken helemaal niet aan de laatste jaarweek, maar denken dat deze aanval plaatsvindt aan het begin³⁰ of einde³¹ van het duizendjarig vreedrijk. Wel blijft het bij deze voorlaatste gedachte de vraag hoe de legers aan hun wapens komen. Aan het begin van het vreedrijk worden immers alle wapens vernietigd (Mi4:1-4).

Vanuit de tekst ervaren we dat deze invasie plaatsvindt nadat Israël uit de volken in het land bijeengebracht is en in rust zonder grote oorlogsbescherming te hebben (Ez38:8,11-12,14). We vinden deze terugkeer van het volk eveneens in Ez37 waar het in verband staat met de komst van de Geest en vervulling van het nieuwe verbond. Het ligt daarom voor de hand om te denken aan de Messiaanse tijd in het vreedrijk.³² De tekst wordt op die wijze in verband gebracht met Op20:7-9, waar we over het einde van het vreedrijk lezen: ‘Wanneer de duizend jaar voorbij zijn, zal satan uit zijn gevangenis worden losgelaten. Dan gaat hij eropuit om de volken aan de vier hoeken van de aarde, Gog en Magog, te misleiden. Hij brengt hen voor de strijd bijeen, een menigte zo talrijk als zandkorrels aan de zee. Ze trekken op, over de hele breedte van de aarde, en omsingelen het kamp van de heiligen en de geliefde stad. Maar vuur daalt neer uit de hemel en verteert hen.’³³

De invasie zal zich uitbreiden door vele legers (vgl. Ps2). Ezechiël noemt als eerste de bondgenoten uit Perzië, Kus en Put. Perzië is het hedendaagse Iran dat geregeerd wordt door een

19 H. Lindsey, *The 1980's: Countdown to Armageddon* (New York:Bantam, 1981), 68.

20 E. Yamauchi ‘Russian Attack?’, *Biblical Archaeologist* (lente 1983): 96; J. Ruthven, ‘Ezekiel’s Rosh and Russia: A Connection?’, *Bibliotheca Sacra* 125.500 (okt-dec. 1968): 331.

21 Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* I.6.1.

22 E. Yamauchi, ‘Meshech, Tubal, and Company,’ *Journal of the Evangelical Theological Society* 19 (1976): 239-247.

23 L.C. Allen, *Ezekiel 20-48* (WBC; Dallas:Word, 1990), 210.

24 Babylonische Talmoed, traktaat *Sanhedrin* 94a; *Pesikta Rabbati* 17.8; *Midrasj Rabba Hooglied* 4.8.

25 L.C. Allen, *Ezekiel 20-48* (WBC; Dallas:Word, 1990), 204.

26 D.L. Cooper, *When Gog’s Armies Meet the Almighty* (Los Angeles:Biblical Research Society, 1940), 80-81.

27 J.F. Walvoord, *The Prophecy Knowledge Handbook* (Wheaton:SP, 1990), 190.

28 D. Pentecost, ‘Where Do the Events of Ezekiel 38-39 Fit into the Prophetic Picture?’ *Bibliotheca Sacra* 114 (1957): 334-336.

29 C.L. Feinberg, *The Prophecy of Ezekiel* (Chicago:Moody, 1969), 218-219; H.A. Ironside, *Expository Notes on Ezekiel the Prophet* (New York:Loizeaux, 1949), 265.

30 A.C. Gaebelien, *Kommentar zum Alten Testament*, Bnd. II (Dillenburg:CV, 1998), 460.

31 C.H. Dyer, *Hesekiel* (ATEA 3; Holzgerlingen:Häussler, 2000), 359.

32 R.H. Alexander, ‘A Fresh Look at Ezekiel 38 and 39,’ *Journal of the Evangelical Theological Society* 17 (zomer, 1974): 932.

33 J.P. Tanner, ‘Rethinking Ezekiel’s Invasion by Gog,’ *Journal of the Evangelical Theological Society* 39.1 (mrt. 1996): 29-46.

streng islamitisch regime en Israël ziet als doorn in het oog. Kus het hedendaagse Ethiopië en Sudan die net als Perzië door een islamitisch regime wordt geleid en in het verleden de christenen kruisigden om hun land te ‘zuiveren’ van het christendom. Put bevindt zich in het noorden van Afrika nabij het Nijldal (Ez30:4) en kan gelijk worden gesteld met Lybië. Het is een buurland van Egypte en evenals de andere twee een islamitisch land.

Net als Mesek en Tubal is Gomer een nakomeling van Jafeth (Gn10:2). Al in de Talmoed wordt er een klankverband gelegd tussen Gomer en de Germanen. Veelal wordt tegenwoordig gedacht aan de bij Homerus en Herodotus genoemde Kimmeriërs in het zuiden van het huidige grondgebied van Oekraïne en Rusland.³⁴ Met Bet-Togarma zijn de bewoners van Armenië bedoeld.³⁵

Zoals in de voorafgaande paragraaf vermeld, wordt Gog en Magog ook graag vereenzelvigd met de Assyriër. Reden daarvoor vinden we in Ez38:17: ‘Zo spreekt de Heer Jahweh: Bent u het over wie Ik vroeger jarenlang gesproken heb door mijn dienaren, de profeten van Israël? Hebben zij toen aangekondigd dat Ik u tegen hen zou laten oprukken?’

Het is onduidelijk waarnaar Ezechiël met deze woorden verwijst. Men zou kunnen suggereren dat de profeet naar zichzelf verwijst, maar het zou dan vreemd zijn om in de meervoudsvorm te spreken. In elk geval hadden de vroegere profeten die we in de Bijbel terugvinden enkel gesproken naar de aanvallende legers in de laatste dagen (Jl3:9-14; S3:15-20). Speciaal wordt er door uitleggers dan gedacht aan de toekomstige aanval van Assur (Mi5). Het zou uiteraard bij de uitspraak van Ezechiël ook kunnen gaan om profeten die geen geschriften na lieten in de Bijbel. Het blijft dan wel een moeilijkheid hoe Gog dan op de hoogte kon zijn van deze profetieën.

9.3 Het beest dat is, was en zijn zal

In de eindtijd zal er weer sprake zijn van een groot beest dat lijkt te verwijzen naar een koninkrijk dat in het verleden al eens op aarde aanwezig was: ‘En de engel zei tot mij: ‘Waarom hebt u zich verwonderd? Ik zal u de verborgenheid van de vrouw zeggen en van het beest, dat haar draagt, dat de zeven koppen en de tien horens heeft. Het beest dat je zag, was, en is niet; het stijgt binnenkort op uit de onderaardse diepte en zal vernietigd worden. Alle mensen die op aarde leven van wie de naam niet vanaf het begin van de wereld in het boek van het leven staat, zullen verbaasd zijn bij het zien van het beest, omdat het was, niet is, en toch weer zal zijn’ (Op17:7-8).

Door de engel die Johannes zijn visioen uitlegt, wordt er gewezen op vier verschillende stadia van het beest. Sommigen hebben bij het beest gedacht aan het Romeinse rijk. Rome werd in 753v.Chr. gesticht, had een enorm goede ontwikkeling, maar viel in 476n.Chr. In de fase van het ‘was niet’ probeerden sommigen het weer te laten herleven zoals Karel de Grote, Napoleon Bonaparte en Adolf Hitler.

Dit eindrijk zou dan een herstelde vorm zijn van het vierde rijk dat de profeet Daniël beschreef uit de droom van Nebukadnezar (Dn2:40-43) en het vierde beest dat uit de zee kwam en evenals het beest in Op17 tien horens had: ‘Daarna zag ik in mijn nachtelijke visioenen een vierde dier, angstaanjagend, afschrikwekkend en geweldig sterk, met grote ijzeren tanden. Het vrat en vermaalde alles, en wat overbleef vertrapte het met zijn poten. Het verschilde van alle dieren die daarvoor verschenen waren, en het had tien horens. Toen ik naar de horens keek zag ik hoe een kleine, nieuwe horen tussen de andere opkwam; drie van de oude horens werden uitgerukt om er plaats voor te maken. En in die horen bevonden zich ogen als mensenogen en een mond vol grootspraak’ (Dn7:7-8). Nadat de profeet dit vierde beest uit de zee heeft gezien ziet hij de komst van een Mensenzoon. Daarna krijgt hij van iemand enkele verklaringen over dit vierde dier uit het visioen: ‘Hij zei: “Dat vierde dier duidt op een vierde koninkrijk dat op aarde zal komen, anders dan alle andere koninkrijken, en dat de hele aarde zal verslinden, vertrappen en vermorzelen. Die tien horens duiden op tien koningen die uit dat koninkrijk zullen opstaan, maar na hen zal een andere opstaan, anders dan alle vorige, en deze zal drie koningen ten val brengen. Hij zal in opstand komen

34 L.C. Allen, *Ezekiel 20-48* (WBC; Dallas:Word, 1990), 205.

35 L.C. Allen, *Ezekiel 20-48* (WBC; Dallas:Word, 1990), 205.

tegen de hoogste God, en de heiligen van de hoogste onderdrukken. Hij zal proberen hun feesten en hun wet te veranderen, en zij zullen aan zijn heerschappij zijn overgeleverd voor één tijd, een dubbele tijd en een halve tijd. Dan zal het hof plaatsnemen en zal hem zijn heerschappij ontnomen worden, hij zal voor eeuwig verdelgd en vernietigd worden' (Dn7:23-26).

Daniël krijgt inzicht in het vierde dier dat uit het water is gekomen. Het is het vierde koninkrijk dat op aarde zal zijn. De meeste uitleggers denken bij dit vierde koninkrijk aan het Romeinse rijk.³⁶ Haar militaire macht, het geniale beheer van het land en de sluwheid in het sluiten van verbonden waren ongekend bij de vorige koninkrijken.

Het is dit rijk waarmee de antichrist een verbond zal sluiten om het joodse volk te beschermen tegen de aanvallenden buurvölker, Gog en Magiër en de Assyriër.

9.4 De hoer Babylon en het nieuwe Jeruzalem

De stad Babylon wordt uitvoerig beschreven in Op17-18. Ze is een grote hoer die aan vele waters zit (17:1), wat verwijst naar de vele mensen, volken en talen (vs15). In Op staat de stad in contrast met het nieuwe Jeruzalem waar geen water aanwezig is en waar geen plaats is voor mensen die hoereren met Babylon en in weelde leefden (21:8; vgl. 18:9). Babylon is de stad van grote rijkdom: 'Wee, wee, die grote stad, die gehuld was in fijn linnen, purper en scharlaken, en rijk versierd was met goud en edelgesteente en paarden, want in een uur is al die zo grote rijkdom verwoest!' (18:16), die haar einde tegemoet gaat (18:19) en overschaduwd zal worden door de reine bruid Jeruzalem (21:2).

De contrasten tussen beide steden zijn groot. Jeruzalem komt vanuit de hemel op aarde (21:2) en Babylon wordt neergeworpen in de diepte (18:21). Jeruzalem heeft zich gereedgemaakt voor haar bruidegom (21:2), terwijl Babylon zichzelf heeft verheerlijkt (18:7). Jeruzalem zal bewoond worden door Gods volk (21:3). Babylon zal geoordeeld worden door God (18:8). Jeruzalems tranen zullen worden weggeveegd (21:3), Babylon zal door plagen worden geteisterd (18:8) en beweend worden (18:19). Op het voorhoofd van Babylon stond 'Het grote Babylon, moeder van de hoeren en van de gruwelen op aarde' (17:5), terwijl de naam van het Lam op de voorhoofden van zijn dienaren in Jeruzalem zal staan (22:4).

Tegenwoordig is er een nieuwe interesse ontstaan voor de gedachte dat het oude Babel weer herbouwd zal worden in de eindtijd.³⁷ De stad Babylon was de grootste vijand van Israël in de achtste eeuw voor Christus. Ze wordt vandaar door de profeet Jesaja als eerste genoemd in de uitspraken over de volken (Js13). Babylon is na haar ondergang nooit meer opgestegen in belang. In de vijfde eeuw na Christus was de stad een kleine plaats waar nog enkele joden leefden en er de Babylonische Talmoed maakten. Doordat de stad nooit volledig verdween hebben zich de profetieën – dat Babylon volledig verwoest en onbewoond werd – tot heden niet vervuld (Js13:20; Jr50:39-40).

36 H. Goldwurm, *Daniel* (ATS; New York: Mesorah, 2006), 200.

37 C. Dyer en A.E. Hunt, *The Rise of Babylon: Sign of the End Times* (Wheaton: Tyndale, 1991).

10 | Israël, de antichrist en de volken

10.1 Acceptatie van de valse koning en zijn verbond

In de Bijbel is er in de eindtijd sprake van een grote vrede (1Ts5:3). Veelal wordt de gedachte geopperd dat deze vrede veroorzaakt wordt door de antichrist. In het begin van de laatste jaarweek zal hij zich positief opstellen tegenover de joden. Hij is een jood die het welzijn van het volk op het oog heeft. Geestdriftig zullen de joden deze man accepteren, omdat hij de krachtig figuur is die zij juist nodig hebben. Dit is de koning die het volk maar al te graag wil zalven als messias. ‘U daalt met olie naar de koning af, u zalft uzelf rijkelijk voor hem. U zendt uw boden naar verre gewesten, tot diep in de onderwereld. Met uw vele tochten maakt u zich moe, maar nooit bedenkt u hoe nutteloos het is. Telkens vindt u nieuw leven voor uw lust, daarom verzwakt u niet. Wie vreest of ducht u nog, u, die zo leugenachtig bent, en niet aan Mij denkt en u niets van Mij aantrekt? Ja, Ik hield mij stil en sloot de ogen, zodat u Mij niet meer vreest’ (Js57:9-11).

Dat het volk met olie naar de koning afdaald is niet in alle vertalingen duidelijk zichtbaar. Enkel SV vertaalt ‘koning’. Anderen hebben ‘minnaars’ (NBV), Moloch (NBG, GNB, NB). Wellicht heeft dat te maken met het feit dat men geen raad weet met een onbekende koning. WV laat vandaar het Hebreeuwse *melek* onvertaald.

Hoewel de vertalingen geen goede raad weten met de onbekende koning, kunnen we bij de koning denken aan de zalving van de antichrist door het joodse volk in de eindtijd.¹ Net als in Dn9:36 en Js30:33 wordt er geen verdere aanduiding voor deze Israëlitische koning gegeven. In de eindtijd zal Israël deze valse messias erkennen en hulde bewijzen door een overvloed van zalven. Er zullen boden naar verre landen worden gezonden om een verbond te sluiten met het dodenrijk in de onderwereld. Maar het zal een verbond zijn met hem die de macht over de dood heeft, dat is de duivel, de oude draak die zich in de eindtijd door het beest zal manifesteren in het herstelde Romeinse rijk: ‘De draak droeg zijn kracht en heerschappij en gezag aan het beest over’ (Op12:2b).

De koning zal dus voor de joden een verbond kunnen sluiten met de volken, waardoor de vrede mogelijk wordt gemaakt. ‘Hij zal een sterk bondgenootschap sluiten met velen, één jaarweek lang’ (Dn9:27). Bij de gedachte aan dit valse verbond is er door uitleggers graag gedacht aan Js28:15: ‘Jullie zeiden: “Wij hebben een verbond gesloten met de dood, met het dodenrijk zijn we een verdrag aangegaan. Wanneer de striemende gesel voorbijkomt zal hij ons niet raken. Wij houden ons schuil in bedrog en verbergen ons in leugens.”’

Juda had in de tijd van Jesaja, evenals het noordrijk Efraïm, de weg van Jahweh verlaten en geprobeerd een verbond te sluiten met Assyrië en Egypte. Daardoor hoopte het erkend en beschermd te worden, maar vergat het Jahweh. Het volk vertrouwde niet meer op de Heer maar op de afgoden van hun bondgenoten. Ze sloten een verbond met de dood. Uitleggers hebben dit vers in verband gebracht met de toekomst waarin Israël opnieuw een vals verbond zal sluiten onder leiding van de antichrist. Net zoals Israël in het verleden niet op Jahweh vertrouwde, maar een verbond sloot met de volken en hun afgoden, zal het volk zich dan ook in de toekomst van God afkeren. Het zal een verbond aangaan met het dodenrijk dat via de draak en het beest heerschappij uitoefent over het herstelde Romeinse Rijk (Op12-13). De reden voor dit verbond is om zich te beschermen tegen de Assyrische legermachten. Op die wijze hoopt het joodse volk dat: wanneer de ‘overstromende gesel voorbijtrekt, komt hij niet bij ons.’

10.2 Het verbond met het Romeinse rijk

De antichrist zal een verbond sluiten met het Romeinse rijk dat haar macht heeft ontvangen van de draak, dat is de slang, de duivel (Op13:2). Daardoor hoopt het Israël te beschermen tegen de

¹ W.J. Ouweneel, *Jeruzalem* (Vaassen:Medema, 1999), 50.

naderende noordelijke vijanden die zullen opstaan in de toekomst.² De antichrist zal in ruil voor de bescherming die Israël geniet door het herstelde Romeinse rijk, fungeren als een soort minister van propaganda van het Romeinse stadshoofd. In Op13 worden beiden naast elkaar geplaatst in het beeld van de dieren: het dier uit de zee en het dier uit de aarde.

Deze twee beesten zullen het volk Israël verleiden in de laatste jaarweek en het proberen af te keren van de enige en ware God. We kunnen denken aan het voorbeeld van de ‘antichrist’ Herodus en de ‘Romeinse keizer’ die Herodus macht gaf. Zowel het eerste als het tweede beest wijzen op bepaalde personen. Ze worden immers volgens Op19:20 levend geworpen in de poel van vuur (vgl. Dn2). Dit beest is dus een machtige persoon die uit de volkeren zal komen. Veel uitleggers zien in het beest uit de zee dezelfde persoon als het kleine hoorn in Dn7:8 en denken dat het zal verschijnen uit het herstelde ‘Romeinse Rijk’ en een politieke heerser zal zijn (vgl. Dn9:24-26).³ Anderen zien in dit beest eerder de antichrist.⁴ De keuze hiervan heeft ermee te maken of men ervan uitgaat dat de antichrist enkel van Israël of ook uit de volken mag stammen.

Johannes ziet na het eerste beest uit de zee het tweede beest uit de aarde. Dit beest komt niet uit de wateren, maar uit de aarde. Hij heeft een betere ondergrond om uit voort te komen. De situatie waaruit hij geboren wordt zal stabiel zijn dan de situatie bij het eerste beest. We mogen niet vergeten, dat de ‘aarde’ normaal in de profetie verwijst naar het land Israël.⁵ Daarom denken uitleggers dat dit dier dezelfde persoon is als de man van de goddeloosheid in 2Ts2.⁶ Op duidt dit beest ook aan als ‘de valse profeet’ (Op16:13; 19:20; 20:10). Het gaat om een profeet die door wondertekens wil bewijzen dat hij de ware Messias is.⁷ Ook de Heer Jezus en Daniël spreken over deze persoon (Dn11:36-37; Jh5:43). Alle uitleggers zien in hem een verwijzing naar een grote bedrieger die door religieuze show de mensen zal verleiden.

Dit tweede beest ‘had twee horens, aan die van een lam gelijk, en het sprak als de draak’. Ook al heeft het tweede dier horens zoals het Lam, toch heeft het maar twee horens en geen zeven. De slang deed zich heel lieflijk voor, toen hij tegen Eva sprak. Maar haar taal was echt duivels.⁸ Zij is scherpzinnig, sluw en bedrieglijk (Gn3:1; 49:17; 2Ko11:3)

Dit tweede beest ‘had twee horens, aan die van een lam gelijk, en het sprak als de draak’. Ook al heeft het tweede dier horens zoals het Lam, toch heeft het maar twee horens en geen zeven. De slang deed zich heel lieflijk voor, toen hij tegen Eva sprak. Maar haar taal was echt duivels.⁹ Zij is scherpzinnig, sluw en bedrieglijk (Gn3:1; 49:17; 2Ko11:3)

10.3 De verbreking van het ware verbond

Aanvankelijk zal de antichrist de eredienst van het gelovige volk Israël toestaan. Maar als in de helft van de laatste jaarweek zal de antichrist het slacht- en spijsoffers laten ophouden: ‘De helft van de week zal hij offers noch gaven laten brengen, en boven op het altaar zal een verwoesting brengende gruwel te zien zijn, totdat het aangekondigde einde van die verwoestende kracht komt’ (Dn9:27). Er wordt dan een einde gemaakte aan de eredienst en de gelovigen zullen zwaar worden vervolgt. Dit soort omschrijvingen herinneren aan die van het beest uit de zee (Op13) en de kleine

2 Zie hiervoor uitvoerig: R.R. Hausoul, *De laatste jaarweek* (<http://bijbelstudie.co.cc>).

3 R.H. Mounce, *The Book of Revelation* (NICNT; Grand Rapids:Eerdmans, 1983), 349; W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 342, 347. Contra: J.F. Walvoord, *The Revelation of Jesus Christ* (Chicago:Moody, 1966), 200; H.B. Swete, *The Apocalypse of St. John* (London:Macmillan and Co., 1907), 161; W. Lee, ‘The Revelation of St. John,’ *The Holy Bible*, red. F.C. Cook, Vol. IV (London:Murray, 1881), 689-90; A.F. Johnson, *Revelation* (EBC XII; Grand Rapids:Zondervan, 1981), 521; R.L. Thomas, *Revelation 8-22: An Exegetical Commentary* (Chicago:Moody, 1995), 153; I.T. Beckwith, *The Apocalypse of John* (New York:Macmillan, 1922), 636. G.K. Beale, *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text* (NIGTC; Grand Rapids:Eerdmans, 1999), 682.

4 W. Solowjew, *Kurze Erzählung vom Antichrist* (Donauwörth:Wewel, 2002), 28.

5 Contra: J.F. Walvoord, *The Revelation of Jesus Christ* (Chicago:Moody, 1966), 205.

6 M.R. De Haan, *The Second Coming of Jesus* (Grand Rapids:Zondervan, 1967), 143.

7 M. Stuart, *A Commentary on the Apocalypse* (Edinburgh:Macmachlan, 1847), 646; W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 355.

8 Tj. Boersma, *Middenin de Eindstrijd. Een praktische uitleg van Openbaring* (Barneveld:De Vuurbaak, 2000), 131.

9 Tj. Boersma, *Middenin de Eindstrijd. Een praktische uitleg van Openbaring* (Barneveld:De Vuurbaak, 2000), 131.

horen in Dn7: ‘Hij zei: “Dat vierde dier duidt op een vierde koninkrijk dat op aarde zal komen, anders dan alle andere koninkrijken, en dat de hele aarde zal verslinden, vertrappen en vermorzelen. Die tien horens duiden op tien koningen die uit dat koninkrijk zullen opstaan, maar na hen zal een andere opstaan, anders dan alle vorige, en deze zal drie koningen ten val brengen. Hij zal in opstand komen tegen de hoogste God, en de heiligen van de hoogste onderdrukken. Hij zal proberen hun feesten en hun wet te veranderen, en zij zullen aan zijn heerschappij zijn overgeleverd voor één tijd, een dubbele tijd en een halve tijd’ (Dn7:23-25).

De Heer Jezus brengt de profetie van de gruwel in Dn9 in verband met de eindtijd, waarnaar zijn discipelen vragen: ‘Wanneer jullie dus de “verwoestende gruwel” waarover gesproken is door de profeet Daniël, zien staan op de heilige plaats (lezer, begrijp dit goed), dan moet iedereen in Judea de bergen in vluchten; wie op het dak van zijn huis is moet niet naar beneden gaan om nog spullen te halen, en wie op het land is moet niet terugkeren om zijn mantel te halen. Wat zal het rampzalig zijn voor de vrouwen die in die tijd zwanger zijn of een kind aan de borst hebben! Bid dat jullie niet in de winter zullen moeten vluchten en ook niet op sabbat. Want het zal een tijd zijn van enorme verschrikkingen, zoals er sinds het ontstaan van de wereld tot nu nooit geweest zijn en er ook niet meer zullen komen’ (Mt24:15-21).

In die moeilijke tijd zal er een gruwel worden opgesteld die gevolgd zal worden door een verwoesting. Dat is een belangrijk teken voor de gelovigen. De gruwel wijst normaal op een afgodsbeeld (Dt29:16-18; 2Kn16:3-4; 23:12-14; Ez8:9-18). In de tijd van de Makkabeeën had Antiochus Epifanes zulk een gruwel van de verwoesting al in de tempel gezet:

‘Op 15 kislew van het jaar 145 liet de koning een verwoestende gruwel op het altaar bouwen en in de andere steden van Judea liet hij altaren neerzetten. Voor de huisdeuren en op straat werd wierook gebrand. Werden er wetsrollen gevonden, dan werden deze verscheurd en verbrand. Wie in het bezit van zo’n verbondsrol bleek te zijn of volgens de wet leefde, werd op last van de koning ter dood gebracht. Maand na maand lieten de inspecteurs in Israël hun macht voelen door overtreders die ze in de steden aantroffen ter dood te brengen. En op de vijftiengste van de maand offerden ze op het afgodsaltaar dat boven op het oude altaar stond. De vrouwen die hun kinderen hadden laten besnijden, werden op grond van de verordening gedood, en zuigelingen werden opgehangen aan de hals van hun moeder. Ook hun huisgenoten en degenen die de besnijdenis hadden verricht werden gedood. Toch vonden velen in Israël de kracht zich te verzetten en geen onrein vlees te eten. Zij stierven nog liever dan dat zij zich door voedsel zouden verontreinigen en het heilige verbond zouden schenden, en ze werden dan ook ter dood gebracht’ (1Mak1:54-63).

De geschiedenis zou zich herhalen. Al in 38n.Chr. had keizer Caligula het plan een standbeeld van hemzelf in de tempel van Jeruzalem te plaatsen. Zijn plan mislukte. Hij stierf. In 70n.Chr. plaatste keizer Titus na de verwoesting van Jeruzalem een afgodsbeeld op het afgebrande tempelterrein. Volgens Dn zou er nog een gruwel op de helft van de laatste jaarweek geplaatst worden op deze plek (Dn9:27; vgl. 11:31; 12:11).¹⁰ Het beeld zal in de buurt van Judea komen te staan, wellicht in de tempel van Jeruzalem. De gruwel van de destructie beheerst het heilige terrein dat onderworpen wordt aan verwoesting. De gelovigen in Judea moeten dan in actie komen en vluchten naar de bergen om daar bescherming te vinden (vgl. Ez7:16).

De gruwel krijgt in het Grieks een mannelijke uitgang, waardoor het gepersonifieerd wordt. Veelal hebben uitleggers vandaar aan de antichrist gedacht die zich in de tempel zal neerzetten (2Ts2:3-4). Ondanks dat het beeld in Mc13 staat en niet zit komt door de Griekse grammatica duidelijk tot uiting dat achter de gruwel een afgod of persoon staat.¹¹

10 M.J. Rosenthal, *The pre-wrath rapture of the church* (Nashville:Thomas Nelson, 1990), 105, 107.

11 G.R. Beasley-Murray, *Jesus and the Last Days* (Peabody:Hendrickson, 1993), 409-410.

Het joodse volk gaat op het moment dat de gruwel wordt opgericht een harde tijd tegemoet. Wie op het platte dak van zijn oosterse woning verblijft om te rusten of bidden moet meteen langs de buitentrapp naar beneden gaan en niet via de binnentrapp eerst door het huis nog lopen.

Wie in het veld aan het werk is in zijn onderkleed moet niet eerst teruglopen naar de rand van het veld om zijn kleren te halen. Hij moet meteen wegvluchten voor het te laat is om te vluchten. Jeruzalem en de streek van Judea lijkt hetzelfde lot te ontvangen als Sodom en Gomorra. In de tijd van de Makkabeeën vinden we een soortgelijke omgang met de afgoderij die Antiochus Epifanes invoerde: 'Hij vluchtte met zijn zonen de bergen in, hun bezittingen lieten zij achter in de stad' (1Makk2:28). De Heer wijst erop dat deze geschiedenis zich zal herhalen.

10.4 De zoon van het verderf in de tempel

Paulus schrijft aan de Tessalonikers: 'Laat niemand jullie op enigerlei wijze bedriegen, want die komt niet als niet eerst dé afval gekomen is en de mens van de wetteloosheid geopenbaard is, de zoon van het verderf, die zich verzet en zich verheft tegen al wat God heet of een voorwerp van verering is, zodat hij in de tempel van God gaat zitten en zichzelf vertoont dat hij God is' (2Ts2:3-4).

Paulus wijst de dwaalleer terecht door opnieuw de waarheid te vertellen. Het beste tegengif tegen de dwaalleer is een sterke dosis waarheid. Paulus noemt drie gebeurtenissen die in ieder geval voor de dag van de Heer zullen gebeuren (vgl. 1Ko1:8; 2Ko1:14; Fp1:6; 2:16): (1) dé afval (of dé rebellie tegen God (vgl. LXX:Jz22:22));¹² (2) de openbaring van de zoon van het verderf. We zullen deze twee aspecten nader bespreken.

Voordat de dag van de Heer zou aanbreken, zou eerst de afval komen waarbij de mensen zich van de waarheid zouden afkeren die in Gods Woord is geopenbaard. Ze zullen zich niet meer om God bekommeren en een verbond met de antichrist sluiten (vgl. Js28:15; Dn9:27). De mensen zullen zich dan van de goddelijk waarheid afkeren en de antichrist volgen, die zich in de tempel van God zal neerzetten en zal doen alsof hij God is (vs4; vgl. Dn9:27; Mt24:15). English, Ric en Wuest denken bij 'de afval' aan de opname van de gemeente, maar het Griekse *apostasia* verwijst nooit naar de opname in de Schrift.¹³

Paulus maakt duidelijk dat voordat de dag van de Heer aanbreekt de afval plaats vindt en de mens van de zonde geopenbaard is. Deze persoon zal volledig door zonde en boosheid worden gekenmerkt en bewerkt het tegendeel van de verlossing: een eeuwige kwelling voor de mensen.

Naargelang het eschatologische model dat iemand heeft kunnen deze twee zaken als volgt met elkaar verbonden worden: (1) voor de dag van Jahweh komt eerst de afval en [daarna] de mens van de zonde;¹⁴ of (2) voor de dag van Jahweh komt eerst de afval en [tegelijk] de mens van de zonde. In het Grieks zijn beide mogelijkheden mogelijk.¹⁵

In plaats van 'mens van de wetteloosheid' (ἄνθρωπος της ανομιᾶς, κ, B, 81, 88, 1739) hebben andere teksten 'mens van de zonde' (ἄνθρωπος της αμαρτίας, A, D, F, G, Ψ, 38). De lezing 'zonde' wordt door de meeste handschriften ondersteund, maar 'wetteloosheid' past beter bij vs7: 'verborgenheid van de wetteloosheid' en vindt ondersteuning in de oudere Alexandrijnse handschriften.

De zoon van het verderf zal geen andere godsdienst dulden dan zijn eigen godsdienst (Op13:5-8). Hij zal plaatsnemen op Gods troon in het heilige van de tempel. Hiermee wordt niet de gemeente bedoeld, maar een echte tempel die in de grote verdrukking weer in Jeruzalem zal staan (Op11:1).¹⁶

12 L. Morris, *The Epistles of Paul to the Thessalonians* (TNTC; Londen:Tyndale, 1966), 126; R.L. Thomas, *2 Thessalonians* (EBC 11; Grand Rapids:Zondervan, 1978), 322.

13 E.S. English, *Rethinking the Rapture* (Travelers Rest:Southern Bible, 1954), 67-71; 71; J.R. Rice, *The Coming Kingdom of Christ* (Wheaton:Sword of the Lord, 1945), 188-191; K.S. Wuest, *Prophetic Light in the Present Darkness* (Grand Rapids:Eerdmans, 1955), 38-41.

14 L. Thomas, *2 Thessalonians* (EBC11; Grand Rapids:Zondervan, 1976-1992), 323.

15 J.E. Frame, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Paul to the Thessalonians* (ICC; Edinburgh:T&T Clark, 1910), 252; L. Morris, *The First and Second Epistles to the Thessalonians* (NICNT; Grand Rapids:Eerdmans, 1949), 219.

16 J.F. Walvoord, 'Will Israel Build a Temple in Jerusalem?' *Bibliotheca Sacra* 125.498 (apr-jun. 1968): 99-106; T.S. McCall, 'How Soon the Tribulation Temple?' *Bibliotheca Sacra* 128.512 (okt-dec. 1971): 341-51; 'Problems in Rebuilding the Tribulation Temple,' *Bibliotheca Sacra* 139.513 (jan-mrt. 1972): 75-80; F.F. Bruce, *1 & 2 Thessalonians* (WBC; Waco:Word, 1982), 169.

Deze zoon van het verderf geeft zich uit als God en weet het vertrouwen van de mensen te winnen. In het boek openbaring wordt deze persoon aangeduid als het beest uit de zee (Op13:1-10; vgl. 17:3,8,16; 19:19-20; 20:10). Johannes noemt hem de 'antichrist' (1Jh2:18).

11 | De verdrukkingen van Israël

11.1 De verzegeling van de 144.000

Voordat er schade aan de aarde wordt toegebracht in de laatste jaarweek zal Jahweh 144.000 personen in Israël beschermen tegen de naderende oordelen: “Laat het land en de zee en ook de bomen nog ongemoeid! Eerst moeten wij het zegel van onze God op het voorhoofd van zijn dienaren aanbrengen. Toen hoorde ik het aantal van hen die het zegel droegen: honderdvierenveertigduizend in totaal, afkomstig uit elke stam van Israël’ (Op7:3-4). Nadat de profeet deze woorden heeft vernomen somt hij twaalf stammen van Israël op: Juda, Ruben, Gad, Aser, Naftali, Manasse, Simeon, Levi, Issachar, Zebulon, Jozef en Benjamin.

Uit elke stam van de zonen van Israël worden er in de toekomst dus 144.000 verzegeld. Nu is het de oude kerkvaders al opgevallen dat Johannes niet de stammen Dan en Efraïm noemt, terwijl hij wel spreekt over ‘van de zonen van Israël’. Reden hiervoor kunnen zijn:¹

- (1) In de zegen van Jakob wordt Dan gezien als een slang op de weg, een hoornslang op het pad, die in de hielen van het paard bijt, zodat zijn berijder achterovervalt (Gn49:17-18). Meteen daarop klinken de woorden ‘op uw heil wacht ik, Jahweh’ (vs18). Sommigen hebben hieruit geconcludeerd dat uit Dan de antichrist afkomstig zal zijn. Een ander argument is dat de Daniëten als eerste openlijk de naam van Jahweh lasterden (Lv24:11) en als eerste van de stammen openlijk de afgodendienst invoerden (Re18; 1Kn12:29). Lastering en afgoderij zijn dan de redenen waarom niemand in de stam wordt verzegeld;
- (2) De stam Efraïm wordt in het Oude Testament uitdrukkelijk als een schrikwekkend voorbeeld voor afgodendienaars voorgesteld en is daarom geen nakomeling meer van het ware Israël (Hs4:17);²
- (3) Efraïm wordt samengevat bij Jozef en de stam Dan wordt weggelaten, omdat uit deze stam straks de antichrist komt (Gn49:17-18; Dt33:22; Ri5:17; Jr8:16).³

In ieder geval mogen we niet denken dat er uit Dan geen verlost en gered worden, want verlost en gered word je ook zonder verzegeld te zijn. In Ez48:1-5 lezen we zo dat beide stammen een erfdeel ontvangen in het toekomstige vrede-rijk. De verzegeling dient er dus enkel voor om je te bewaren tijdens de grote verdrukking. En dat zal zeker voor de gelovigen in Israël broodnodig zijn. Dan en Efraïm komen zodoende niet verzegeld uit de grote verdrukking.

Een ander vraagstuk is de omgang met het getal 144.000. Is het een symbolisch getal?⁴ Waaraan moet dan gedacht worden? Aan 12x12x1.000 of 12x12.000, waarbij twaalf het getal van de volkomen goddelijke regering is vermenigvuldigd met 1.000?⁵ Of aan de tempel van Herodus die ongeveer 144.000m² omvatte? Het grootste nadeel van alle symbolische uitleggingen over het getal 144.000 is dat er geen duidelijke eenheid bestaat in de uitleg ervan. En waarom nemen we het getal hier niet gewoon letterlijk als ‘getal’ (vs4), net zoals we ook bijvoorbeeld het aantal zegels letterlijk nemen of het ‘ontelbaar’ letterlijk opvatten?

In de laatste jaarweek zullen er nog steeds discipelen zijn die Gods wil zullen uitvoeren. De 144.000 maken deel uit van deze groep getuigen. We kunnen meteen aan de situaties die zij moeten doorstaan denken als we de opdracht van de Heer Jezus aan de apostel lezen: ‘In elke stad en in elk dorp waar je komt, moet je uitzoeken wie het waard is je te ontvangen; blijf daar dan tot je weer

1 R.H. Mounce, *The Book of Revelation* (NICNT; Grand Rapids:Eerdmans, 1983), 254.

2 Tj. Boersma, *Middenin de Eindstrijd. Een praktische uitleg van Openbaring* (Barneveld:De Vuurbaak, 2000), 84; J.B. Smith, *A Revelation of Jesus Christ* (Scottsdale:Herald, 1971), 130.

3 Irenaeus, *Tegen de Ketteren* V.30.2.

4 Zo: R.H. Mounce, *The Book of Revelation* (NICNT; Grand Rapids:Eerdmans, 1983), 253; W.J. Ouweneel, *Die Offenbarung Jesu Christi. Bibelstudien über das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 253.

5 http://catholic-resources.org/Bible/Revelation_Numbers.htm bezocht: mei 2007.

verdergaat. Groet de bewoners van het huis dat je binnengaat. Laat jullie vrede over dat huis komen als het dat waard is, maar als het dat niet waard is, laat dan die vrede naar je terugkeren. En als ze je niet willen ontvangen noch naar je woorden willen luisteren, verlaat dan dat huis of die stad en schud het stof van je voeten. Ik verzeker jullie: de dag van het oordeel zal voor het land van Sodom en Gomorra draaglijker zijn dan voor die stad' (Mt10:11-15). Hoewel deze woorden gesproken werden tot de discipelen in de eerste eeuw. Is het onmogelijk om bij het verdere verloop van de tekst niet te denken aan de gelovigen in de laatste jaarweek, vooral vs23 maakt dat duidelijk. Daar wordt rechtstreeks gedeut op de wederkomst van de Messias: 'Bedenk wel, ik zend jullie als schapen onder de wolven. Wees dus scherpzinnig als een slang, maar behoud de onschuld van een duif. Pas op voor de mensen, want ze zullen je voor het gerecht brengen en je geselen in hun synagogen. Jullie zullen omwille van mij worden voorgeleid aan gouverneurs en koningen, en een getuigenis moeten afleggen ten overstaan van hen en de heidenen. Wanneer ze je uitleveren, vraag je dan niet bezorgd af hoe je moet spreken of wat je moet zeggen. Want wat je moet zeggen, zal je op dat moment worden ingegeven. Jullie zijn het immers niet zelf die dan spreken, het is de Geest van jullie Vader die in jullie spreekt. De ene broer zal de andere uitleveren om hem te laten doden, en vaders zullen hetzelfde doen met hun kinderen, en kinderen zullen zich tegen hun ouders keren en hen laten terechtstellen. Jullie zullen door iedereen worden gehaat omwille van mijn naam; maar wie standhoudt tot het einde zal worden gered. Wanneer ze jullie vervolgen in de ene stad, vlucht dan naar de volgende. Ik verzeker jullie: voor je in elke stad van Israël bent geweest, zal de Mensenzoon gekomen zijn' (vs16-23).

11.2 De aanval van Assur op Jeruzalem

Het joodse volk denkt dat het verbond dat de antichrist met het Romeinse rijk heeft gesloten haar zal beschermen tegen de machten van het noorden. Maar niets is minder waar. Ook het Sieraadland Israël zal niet ontkomen aan deze machten. Als de koning van het noorden in conflict komt met de koning van het zuiden, zal hij ook andere landen onderwerpen: 'Maar in de eindtijd zal de koning van het zuiden met hem in botsing komen. De koning van het noorden zal op hem afstormen met wagens, ruiters en veel schepen. Dan zal hij landen binnenvallen en op zijn doortocht zal hij ze verpletteren. Ook het glorievolle land zal hij binnendringen en tienduizenden zullen vallen; maar Edom, Moab en de kern van de Ammonieten zullen aan zijn aanval ontkomen' (Dn11:40-41).

De profeet Jesaja wijst de joden vandaar al in de zesde eeuw voor Christus op de dwaasheid die ze begaan door het sluiten van een verbond met een rijk dat afgoden vereert en zelfs haar macht ontvangt van de draak uit de afgrond (Op13:2): 'Daarom, hoor de woorden van Jahweh, jullie spotters, leiders van het volk van Jeruzalem. Jullie zeiden: "Wij hebben een verbond gesloten met de dood, met het dodenrijk zijn we een verdrag aangegaan. Wanneer de striemende gesel voorbijkomt zal hij ons niet raken. Wij houden ons schuil in bedrog en verbergen ons in leugens." Maar dit zegt God, Jahweh: Ik leg in Sion een fundament met een uitgelezen grondsteen, een kostbare hoeksteen. Wie zijn vertrouwen daarop grondvest, hoeft geen andere toevlucht te zoeken. Ik zal het recht als meetlint hanteren en de gerechtigheid als schietlood. De hagel vernietigt de schuilhoek van je bedrog, het water spoelt jullie schuilplaats weg. Jullie verbond met de dood wordt verbroken, jullie verdrag met het dodenrijk houdt geen stand. Wanneer de striemende gesel voorbijkomt zal hij jullie genadeloos afranselen. Dag in dag uit komt hij voorbij, in de morgen, in de nacht, en telkens als hij langskomt zal hij jullie treffen. Hoe verschrikkelijk is het om de boodschap te verstaan!' (Js28:14-19; vgl. Jl2).

11.3 De volharding tot op het einde

De laatste 3,5 jaar van de laatste jaarweek zullen gekenmerkt worden als de tijd van zware beproevingen voor de gelovigen. De tijd is zo zwaar dat deze periode niet langer mag duren, omdat anders alle getrouwen zullen omkomen: 'En als die tijd niet verkort zou worden, dan zou geen enkel

mens worden gered; maar omwille van de uitverkorenen zal die tijd worden verkort' (Mt24:22). We vinden die gedachte ondersteund in Dn12:11-12: 'En vanaf het moment dat het dagelijks offer wordt afgeschaft en een verwoesting brengend afgodsbeeld is opgericht, zullen er twaalfhonderdnegentig dagen verstrijken. Gelukkig is de mens die blijft wachten en dertienhonderdvijfendertig dagen bereikt.'

12 | De strijd van Jahweh tegen de volken

12.1 De strijd tegen het vierde beest uit de zee

Het beest uit de zee zal op het einde zich keren tegen de gelovigen en Jahweh. Het heeft zijn macht ontvangen van de grote draak (Op13:2) en wordt vandaar ook het beest uit de afgrond genoemd. Dit beest zal Christus vernietigend slaan. Dat zal met een hemels oordeel gebeuren op de plaats Armageddon: 'En ik zag uit de mond van de draak en uit de mond van het beest en uit de mond van de valse profeet drie onreine geesten komen als kikkers; want het zijn geesten van demonen die tekenen doen en die uitgaan naar de koningen van het hele aardrijk, om hen te verzamelen tot de oorlog van de grote dag van God de Almachtige. Zie, Ik kom als een dief. Gelukkig hij die waakt en zijn kleren bewaart, opdat hij niet naakt wandelt en men zijn schaamte niet ziet. En hij verzamelde hen op de plaats die in het Hebreeuws Harmageddon heet' (Op16:13-16).

Sommige vertalingen vertalen 'hij' in Op16:16 met een hoofdletter, waarbij ze dan op God wijzen.¹ In principe klopt het natuurlijk dat God steeds degene is die iets toestaat of tegenhoudt (Sf3:8; Mi4:12). Maar vanuit de context moet er gedacht worden aan de kwade macht die in verband staat met de onreine geesten uit vs14. Zij verzamelen de ongelovige volken om tegen Jahweh en zijn getrouwen te vechten.

Armageddon oftewel *Har Megiddo* betekent 'het gebergte van Megiddo'. De moeilijkheid bestaat erin dat Megiddo zelf niet op of bij een berg ligt. Newell oppert de gedachte om nog te denken aan de berg Karmel.² Maar de meeste uitleggers denken eerder aan de vlakte van Jizreël bij Megiddo.³ Bij deze oorlog gaat het niet om politieke redenen of uitbreiding van het grondgebied, maar om een samenzwering tegen Jahweh en zijn Gezalfde (Ps2).

FIG. 1: HET VERZAMELEN VAN DE LEGERS

Megiddo

Geografische ligging

De stad Megiddo was een belangrijke strategische plaats die lag in het heuvelland, ten westen van de vlakte van Jizreël. De stad werd aan de stam Manasse toebedeeld (Jz17:11; 1Kr7:29). Bij de aanvallen van Israël in Kanaän werden de bewoners van deze stad niet verdreven, maar belastingen opgelegd (Jz17:12; Ri1:27). Een belangrijke stad rondom Megiddo was Thanach, het tegenwoordige Taannak (Jz12:21; 17:11; Re1:27; 5:19; 1Kn4:12; 1Kr7:29). Later werd de stad door koning Salomo opnieuw versterkt. Zo kunnen nog heden kunnen de overblijfselen worden bekeken van de door Salomo gebouwde paardenstallen (1Kn9:15).

Tussen de twee heuvels bij de stad Megiddo ontspringen rijke bronnen, waarvan het water naar de Kison afloopt. Waarschijnlijk zijn dit de bijbelse 'wateren van Megiddo' (Re5:19).

¹ W.J. Ouweneel, *Das Buch der Offenbarung* (Bielefeld:CLV, 1997), 404.

² W.R. Newell, *The Book of the Revelation* (Chicago:Moody, 1935), 260.

³ R.L. Thomas, *Revelation 8-22: An Exegetical Commentary* (Chicago:Moody, 1995), 270-271; J.F. Walvoord, *The Revelation of Jesus Christ* (Chicago:Moody, 1966), 238-39; W.S. Lasor, *The Truth about Armageddon* (Grand Rapids:Baker, 1982), 146.

Strategische ligging

De steden Megiddo en Thanach beheersten de vlakte van Kison en de wegen die naar het gebergte van Samaria liepen (Re4:7). De stad Megiddo wordt voor het eerst met de naam Maketha genoemd in de annalen van de farao Tuthmosis III. Tuthmosis III versloeg daar in het jaar 1468v.Chr. het Kanaänitisch leger en veroverde de vestingen. Reeds toen was Megiddo van zulk grote strategische betekenis, dat de Egyptenaren zeiden, dat het bezit daarvan voor hen dezelfde waarde had als duizend andere steden. De vlakte van Jizreël nabij Megiddo is bijvoorbeeld 23 x 32km. groot en in het verleden gebruikt voor meer dan 200 veldslachten!⁴

Rondom de stad Megiddo zijn

DE VLAKTE VAN JIZREËL NABIJ MEGIDDO

zodoende veel koningen gevallen. Zo lezen we in de Bijbel over de koning van Megiddo die door Jozua zelf werd verslagen (Jz12:7,21). Daarna horen we van een gevecht, dat Barak tegen Jabin de koning van Hazore en Sisera uitvoert (Re4:7,24; 5:19). Ook Gideon heeft in deze omgeving een oorlog gevoerd tegen de Midjanieten (Re6:33; 7:1,25). Koning Saul heeft in deze buurt op het gebergte Gilboa, zijn laatste gevecht gevochten en is er gevallen (1Sm31:1).

Ook in de tijd van Salomo was Megiddo een van de belangrijkste strategische steunpunten (1Kn9:15-19). Het was de plaats waar koning Ahasja van Juda naar toe vluchtte en stierf nadat hij door Jehu's soldaten verwond werd (2Kn9:27). En de plaats waar koning Josia in het gevecht tegen farao Necho viel (2Kn23:29; 2Kr35:20; Zc12:11).

Na de bijbelse tijd

De stad zelf heette later in de tijd van de Romeinen Ledschn. In de tijd van Eusebius (265-339n.Chr.) en Hiëronymus (340-420n.Chr.) was Megiddo nog steeds een belangrijke stad. Dat Legio-Ledschn het oude Megiddo zal zijn, vermoedde reeds de Joodse reiziger Parchi (veertiende eeuw). Dit wordt ook bevestigd door de nabijheid van Thanach en de ligging aan een van de belangrijkste wegen naar het gebergte. Langs Ledschn loopt de grote karavaanweg van Damascus naar Egypte, zodat de Romeinen hier een belangrijke militaire post hadden. Tijdens de Middeleeuwen en later stond hier een grote Khan, aangezien Ledschn een hoofdstation op bedoelden karavaanweg was. De Britse generaal Sir Edmund Allenby streed nog op de vlakte van Megiddo tegen de moslims en noemde zich 'burggraaf van Megiddo'. De laatste slag bij Megiddo werd geleverd op 31 mei en 1 juni 1948 toen de Israëliërs het gebied op de Arabieren veroverde. Het boek Openbaring lijkt er verder op te wijzen dat ook in de eindtijd hier de grote slag tussen de legers van de aarde en Christus zal plaatsvinden (Op16:16).

Bij de slag van Harmageddon zal het gaan om een hemels oordeel, omdat het hemels koninkrijk het aardse koninkrijk van het vierde beest zal vervangen. In Op19 vernemen we eveneens van deze slag: 'En ik zag het beest en de koningen van de aarde en hun legers verzameld om oorlog te voeren tegen Hem die op het paard zat en tegen zijn leger. En het beest werd gegrepen en met hem de valse profeet die de tekenen in diens tegenwoordigheid had gedaan, waardoor hij hen misleidde die het merkteken van het beest ontvingen en die zijn beeld aanbaden. Levend werden deze twee geworpen in de poel van vuur die van zwavel brandt. En de overigen werden gedood met het zwaard dat kwam uit de mond van Hem die op het paard zat, en alle vogels werden verzadigd van hun vlees' (vs19-21).

12.2 De strijd tegen de noordelijke machten

Nadat Jeruzalem in het verleden door de koning van het noorden onder de voet is gelopen, zal Jahweh het voor de stad opnemen. We vinden deze bevrijding van Jeruzalem nauw verbonden met de vorige aanval van de koning van het noorden. Zo beschrijven Js28 en Jl2 de verdrukkingen door de koning van het noorden, ondanks het verbond dat de joden met het Romeinse rijk hebben gesloten. Js29 en Jl3 spreken vervolgens over de bevrijding van de stad Jeruzalem door Jahweh bij

4 A.F. Johnson, *Revelation* (EBC XII; Grand Rapids:Zondervan, 1981), 551.

de tweede aanval van de volken. De eerste aanval van het noorden dient om het volk Israël te louteren, de tweede om de koning van het noorden en zijn machten te verslaan. Prachtig wordt dat zichtbaar in de oproep van de profeet Joël, nadat hij heeft gesproken over de verdrukkingen door de koning van het noorden: ‘Priesters, dienaren van Jahweh, hef een smeekbede aan in de tempel, tussen altaar en voorhal: “Ach Jahweh, spaar uw volk, uw eigendom, geef het niet prijs aan spot en hoon van andere volken. Waarom zouden zij mogen schimpen: ‘En waar is nu hun God?’” Dan zal Jahweh het opnemen voor zijn land en zich ontfermen over zijn volk. Jahweh geeft zijn volk dit antwoord: Ik zal jullie weer overvloedig voorzien van koren, wijn en olie. Ik zal jullie niet meer prijsgeven aan de spot van andere volken. Ik zal jullie bevrijden van de vijand uit het noorden, ik zal hem verdrijven naar een dor en woest land. Ik zal hem uiteenslaan naar het oosten en naar het westen, en hem de zee in drijven. Dan zal een stank opstijgen, de geur van bederf stijgt op van hem die zulke grote daden deed’ (Jl2:17-20). Er breekt dan de tijd aan van het ‘niet meer prijsgeven aan de spot van de volken’.

Bij de profeet Zacharia vernemen we concreet wat er zal gebeuren op die dag. Eerst spreekt de profeet echter, net als Js en Jl over de invasie van de koning van het noorden: ‘Er komt een dag dat Jahweh zal ingrijpen, Jeruzalem, dat de buit binnen je muren wordt verdeeld. Ik zal alle volken samenbrengen – zegt Jahweh – om tegen Jeruzalem ten strijde te trekken. De stad zal worden ingenomen, de huizen zullen worden geplunderd en de vrouwen verkracht. De helft van de inwoners wordt in ballingschap weggevoerd, maar het deel dat overblijft zal niet worden uitgeroeid’ (Zc14:1-2). Na deze beschrijving van de invasie wordt verder uitgewerkt wat er gebeurt op de ‘dag dat Jahweh zal ingrijpen’ (vs1): ‘Daarna zal Jahweh uittrekken en de strijd tegen die volken aanbinden, net als weleer als Hij streed in de dagen van de strijd. Die dag zal hij zijn voeten op de Olijfberg planten, ten oosten van Jeruzalem. De Olijfberg zal in tweeën splijten: de ene helft glijdt weg naar het noorden en de andere naar het zuiden, zodat er een breed dal ontstaat van oost naar west. Jullie zullen wegvlugten, het dal in tussen die twee bergketens die zullen reiken tot aan Asel, zoals jullie ook gevlucht zijn bij de aardbeving in de tijd dat koning Uzzia regeerde over Juda. En Jahweh, mijn God, zal verschijnen met al de zijnen’ (Zc14:3-5).

We hebben in deze veldslag duidelijk te maken met een andere veldslag dan die tegen het beest op de plaats Armageddon. Ondanks dat het om één verschijning en komst gaat, is deze te verdelen in verschillende fasen. In tegenstelling tot de slag bij Armageddon zal bij deze slag de Heer neerdalen op de Olijfberg en zijn volk verlossen van de machten die onder het bewind staan van de noordelijke macht en Jeruzalem aanvielen. De Messias daalt neer om zijn volk te bevrijden en voor hen te strijden. ‘Zie, de naam van Jahweh komt van verre – zijn toorn brandt en een zware rook stijgt op, zijn lippen zijn vol gramschap, zijn tong is als een verterend vuur; zijn adem is als een overstromende beek, die tot de hals reikt – om volken te schudden in de zeef van verderf, terwijl een bit dat doet dwalen, tussen de kaken der natiën ligt. Bij u zullen liederen klinken als in de nacht, waarin men zich wijdt voor een feest, en zal er vreugde des harten zijn als van iemand die voortschrijdt bij de fluit om te komen op de berg van Jahweh, tot de Rots van Israël. Dan zal Jahweh zijn machtige stem doen horen en zal Hij doen zien het neerkomen van zijn arm in grimmige toorn: een verterende vuurvlam, overstroming, stortbui en hagelstenen. Want Assur zal voor de stem van Jahweh schrikken, wanneer Hij met de roede slaat, en elke slag van de dreigende stok, die Jahweh daarop zal doen neerkomen, zal worden toegebracht bij tamboerijnen- en citerspel, en met strijdbaar geheven arm zal Hij hen bestrijden. Want reeds lang is Tofeth bereid; ook die is voor de koning gereed gemaakt; Hij heeft de vuurhaard daarvan diep en breed gemaakt, er is vuur en hout in overvloed; de adem van Jahweh steekt hem in brand als een stroom van zwavel’ (Js30:27-33).

De plaats Tofet betekent ‘verbrandingsplaats’ (HSV) en werd gebruikt om er het onderste gedeelte van het dal Ben-Hinnom, de Gehenna mee aan te duiden (Jr7:31-33). Het was de plaats waar het afval van Israël verbrand werd, samen met de lijken van de criminelen en wilde dieren. In het Nieuwe Testament wordt deze plaats verbonden met de hel. In plaats van het woord weer te

geven als eigenaam vertalen de meesten het met ‘offerplaats’ (NBV), ‘brandstapel’ (NBG, GNB, NB), ‘vuuroven’ (WV).

In deze strijd tegen deze volken zal Jahweh gebruik maken van de trouwe joden die Hem hebben gediend. Nadat het beest met de volken in Armageddon is verslagen, zal ook Jeruzalem zich dapper weten te verdedigen tegen de naderende volken. Er zullen dan twee joodse groepen de machten rondom Jeruzalem vanuit verschillende punten aanvallen. Ze worden aangevallen door de joden in Jeruzalem en door de joden die in de woestijn zijn gevlucht. ‘Zo spreekt Jahweh, die de hemel heeft uitgespannen en de aarde heeft gegrondvest, die de mens het leven heeft gegeven: Ik zal van Jeruzalem een beker wijn maken die de omringende volken bedwelmt. Als Jeruzalem wordt belegerd, zal ook Juda onder de voet gelopen worden. Op de dag dat alle volken op aarde tegen Jeruzalem oprukken, zal Ik van de stad een zware steen maken waaraan haar belagers zich vertillen. Op die dag – spreekt Jahweh – maak Ik de paarden schichtig en zaai Ik paniek onder hun berijders. Terwijl Ik de paarden van de vijand verblind, zullen Mijn ogen over het volk van Juda waken. Dan zullen de stamhoofden van Juda bij zichzelf zeggen: Onze kracht ligt bij de inwoners van Jeruzalem, dankzij Jahweh van de hemelse machten, hun God. Op die dag maak Ik de stamhoofden van Juda tot een fakkel in een takkenbos, tot een vonk in een korenschoof, zodat de vlammen om zich heen grijpen en de omringende volken verzengen. Jeruzalem zal blijven staan waar het staat’ (Zc12:1-6).